

Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitimin Gelişimi

Kadir YILDIRIM*
Levent ŞAHİN**

Özet: Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze değin vasıflı işgücüne olan ihtiyaç ve bu ihtiyacın giderilmesinde birincil derecede önem taşıyan mesleki eğitim politikalarının gelişimini, kalkınma perspektifini de göz önünde tutarak inceleyen bu çalışma, sahip olduğu tarihsel bakış açısı ile bu alandaki önemli bir boşluğu doldurma amacını taşımaktadır. Çalışma, vasıflı işgücü ihtiyacı ve mesleki eğitim sorununun Cumhuriyet dönemine mahsus olmadığını ve hatta Osmanlı döneminde bu alanda yapılması arzu edilen hamlelerin Cumhuriyet dönemi ile birebir benzerlik taşıdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kalkınma, Mesleki Eğitim, Türkiye, Vasıflı İşgücü

Development of the Vocational Training from the Ottoman Period to Present

Abstract: This study, with a historical perspective from the Ottoman period to the present, aims to fill a significant gap in the literature by examining the need for skilled workforce and development of vocational training which has the primary responsibility in this context . The study reveals the fact that the need for skilled workforce and the problem of vocational training are not unique to the Republican era and targeted policies in this area during the Ottoman period overlap to a large extent with the policies of the Republican era.

Key Words: Ottoman, Development, Vocational Training, Turkey, Skilled Workforce

Giriş

Bir toplumun gelişmişliği ya da geri kalmışlığı ile o toplumun eğitim sistemi ve yapısı arasındaki güçlü ilişki, kalkınma modellerinin en önemli konuları arasına girmeyi başarmıştır. İnsanı eğitim vasıtasıyla geliştirmek ve ona yeni nitelikler

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü

** Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

kazandırmak aynı zamanda bir toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal kalkınmasının da temel taşıını teşkil etmektedir. Bir toplum süratle kalkınmak ve iktisadi/sosyal gelişmişlik düzeyini yükseltmek istiyorsa, her şeyden önce bu gelişmişliği sağlayacak nitelikte insan gücünü yetiştirmek zorundadır. Bu yetiştirmenin temel koşulu da sağlıklı eğitim sistemlerinin kurgulanmasından geçmektedir. Bütüncül bir eğitim sistemi içerisinde ise, “mesleki eğitim”, sahip olduğu donanımsal pek çok özelliğinden ötürü farklı bir öneme ve role sahiptir. Çünkü, ekonomik ve sosyal anlamda kalkınma hedefi güden her ülke, insan gücünü en verimli şekilde kullanmak ve ondan optimal faydayı elde etmek zorundadır. Bu zorunluluğu ve ihtiyacı dinamik bir süreçle ivmelendirecek en önemli kurgu ise, ülkelerin sahip oldukları mesleki eğitim sistemleridir. Bugün gelişmiş olarak kabul edilen ülkelerin neredeyse tamamında mesleki eğitim sisteminin, genel eğitim sistemi içerisinde ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu anlamda mesleki eğitim sisteminin, beşeri sermaye yatırımını güçlendiren ve dolayısıyla ülke ekonomisine doğrudan katkı yapabilecek önemli makro değişkenlerin başında geldiğini söylemek mümkündür.

Nitelikli işgücü ihtiyacının güçlü bir şekilde hissedilmesi, sadece Cumhuriyet Türkiye'sine atfedilecek bir olgu değildir. Aksine, bu gereksinim Osmanlı'da özellikle 1800'lü yılların ortalarından itibaren yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. Dolayısıyla sorun, oldukça uzun bir zaman dilimi içerisinde değerlendirilmesi gereken bir yapıya sahiptir. Pek tabii ki, 1980'li yıllardan sonra, çalışma hayatında önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamış ve bu çerçevede bazı yeni meslekler oluşmuş, bazı mesleklerin şekli ve yapısı değişmiş, bazıları ise tümüyle ortadan kalkmıştır. Ancak sorunun kökeni değişmemiştir. Yani nitelikli işgücüne olan ihtiyaç hala devam etmektedir. Değişen tek şey, sorunun öznesi konumunda bulunan işgücünden beklenen vasıfların farklılaşmasıdır. Üstelik, bu ihtiyacın karşılanması hususunda Osmanlı'da olduğu gibi Türkiye'de de esas sorumluluk, yine mesleki eğitim sisteminin omuzlarına yüklenmeye devam etmektedir.

Osmanlı'dan günümüze mesleki eğitim politikalarının gelişimini incelemeyi hedef alan bu çalışma, ilk olarak kalkınma-eğitim-vasıf arasındaki ilişkiyi tarihsel süreç içerisindeki gelişmeleri de göz önünde tutarak değerlendirecektir. Daha sonra, yine tarihsel bir perspektifte mesleki eğitim alanında yapılan yatırımlar ve meydana gelen önemli gelişmeler hakkında bilgi verilecektir. Son olarak, 19. yüzyıldan günümüze değin mesleki eğitim alanında hayata geçirilen politikalar ve bu politikaların etkinliği ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

Kalkınma, Eğitim ve Vasıf İlişkisi: Osmanlı'dan Günümüze Vasıflı İşgücü İhtiyacı

Önceleri sadece ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi ifade eden bir kavram olarak kullanılan kalkınma, bugün gelinen noktada insanların sadece maddi gereksinimleri ile değil, onların toplumsal ve yaşamsal koşullarının geliştirilmesi ve geleceğe

yönelik umutlarının gerçekleştirilmesiyle de ilişkilendirilmektedir (Çakmak, 2008: 36). Bu anlamda kalkınma, bünyesinde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, demokratik, hukuksal ve insani gelişmişlik zenginliklerini içeren bir kavramdır (Gümüş ve Şişman, 2012: 117). Peki acaba eğitim unsuru, bu kalkınmışlık düzeyinde ne derece rol oynamaktadır? Bu soruya verilecek cevap, aynı zamanda eğitimin bir ülkenin gelişmişliği açısından ne anlam ifade ettiğini de gözler önüne serecektir.

Eğitim ile kalkınma arasında ilişkiyi ortaya koyan pek çok çalışmada¹ da görüldüğü üzere, bir ülkenin kalkınmasında ve çağdaş uygarlık düzeyini yakalamasında üç temel faktörden (doğal kaynaklar, sermaye ve emek) en önemlisi “emek” unsurudur. Buna göre, özellikle nitelik düzeyi yüksek bir eğitimin sosyal ve ekonomik hayatın hemen her alanını olumlu etkilediği açıktır. Eğitim düzeyindeki bu artış, bir yandan ekonomik büyümeye olumlu katkılarda bulunurken; öte yandan iyi eğitilmiş bireylerin daha iyi iş olanaklarına kavuşmasına, istihdam olanaklarının artışına ve dolaylı da olsa gelir dağılımındaki adaletle pozitif etkiler sunacaktır. Devletin sağlayacağı ve destekleyeceği başarılı eğitim programları ve planlamaları ile toplumun özellikle yoksul kesiminde yaşayanlar fırsat eşitliğine kavuşma şansı yakalayacak; bu sayede çalışma hayatında verimlilik artacak ve yeni teknolojilerin ortaya çıkarılması ve kullanımında da başarı oranı yükselecektir. Yüksek eğitim

¹ Konu ile ilgili bilgi edinmek için bkz.; Barbara Sianesi, John Van Reenen, **The Returns to Education: A Review of the Macro-Economic Literature**, London LSE Research Online, Discussion Paper, 2000.; Robert J.Barro, “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol: 106, No: 2, 1991.; Dale W. Jorgenson, “Human Capital and the National Accounts”, **Survey of Current Business**, Vol: 90, No: 6, 2010.; Dale W. Jorgenson, Barbara M. Fraumeni, “The Output of the Education Sector”, **Output Measurement in the Service Sectors**, Z. Griliches (Editor), Chicago, University of Chicago Press. 1992; Seyhun Doğan, Bahar Şanlı, “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 1, 2003.; Kadir Eser, Çisem Ekiz Gökmen, “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2009.; Özlem Çakmak, “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, **D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 11, 2008.; Nazım Öztürk, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyoekonomi**, Ocak-Haziran 2005-1, 2005.; Osman Murat Telatar, Harun Terzi, “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010.; Ceyda Özsoy, “Türkiye’de Eğitim ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2009.; Şadan Çalışkan, Mustafa Karabacak, Oytun Meçik, “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 2, 2013.; Umut Taş, Füsün Yenilmez, “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2008.

düzeyiyle birlikte iyi eğitim almış bir halk kendini yönetecek bireyleri seçme hususunda daha başarılı olacaktır. Bu da demokratikleşme ve siyasal istikrar sürecine katkı sağlayacaktır. Toplumun değerlerini daha güçlü bir şekilde içselleştirecek eğitilmiş nüfus sayesinde toplumsal dayanışma daha bilinçli ve kuvvetli bir hale gelecek, suç işleme oranlarında da ciddi azalmalar olacaktır (Öztürk, 2005: 35-41). Tüm bu sonuçlar eğitim seviyesindeki yükselişlerin bireyler için olduğu kadar toplumlar için de hayati rolünü vurgulamaktadır.

Eğitim ile kalkınma arasındaki bu ilişkiyi, esas hedefin kalkınma olduğu ancak bu hedefe ulaşma noktasında en önemli aracın eğitim yoluyla beşeri sermayenin artırılması şeklinde de ifade etmek mümkündür. Literatürde beşeri sermaye kavramının iki farklı kullanımına rastlanmaktadır. Bunlardan birincisine göre, beşeri sermaye, bireylerin doğuştan gelen ve sonradan eğitim ve öğretimle geliştirdikleri yeteneklerin tümü olarak ifade edilir. İkinci bir kullanıma göre ise, yalnızca eğitim ve öğretim süreciyle ilişkilendirilmekte ve bireylerin zihinsel ve fiziki iş yapabilme yeteneklerini geliştiren, insanda stoklanan ve gelecekte getiri sağlayacak olan ancak sosyal, kültürel ve teknolojik değişiklikler karşısında değerini yitirme riskini de barındıran maddi olmayan bir kaynak türü olarak değerlendirilmektedir (Akyıldız, 2013: 174).

Türkiye açısından bugün her ne kadar modernist bir yüzle kalkınma, eğitim ve vasıf arasındaki ilişki, beşeri sermayeye dayandırılıyor ve nitelikli işgücü ihtiyacı yeni bir yüzle sorgulanıyor olsa da, bu ihtiyacın farkındalığının Osmanlı'da da çok net bir şekilde hissedildiğini söylemek mümkündür. Bu noktadan hareketle, kalkınma hedefindeki bugünün Türkiye'si için olduğu gibi, bundan yaklaşık iki asır önce Osmanlı'da da kalifiye işgücüne ihtiyaç duyulmakta ve bu konuda sorunlar yaşanmaktaydı. Dönemin kamuoyu da Osmanlı ekonomisine dair gözlemlerinde bu sorunu sıklıkla dile getirmiştir.

Çeşitli Avrupa ülkelerinde 50'den fazla fabrikanın üretim ve işleyişini yerinde gözlemleyen Gelibolulu Azmi bu soruna açıkça işaret etmiştir. 1914 yılında yazdığı *Fabrikacı ve İmalathane Memuru* isimli eserinin giriş sözleri, Osmanlı için olduğu kadar, gelişme ve sanayileşme hedefindeki her ülke için dersler içerir: "Milletlerin hayatının devamı, ancak kendi işlerini kendilerinin görmesiyle mümkün olduğu herkesin bildiği bir gerçektir. Vatana teknik bilimler girmedikçe, vatan evladından sanayi ve ticaret erbabı yetişmedikçe, Osmanlı fabrikalarının sayıları yeterince artmadıkça, sonsuza kadar yabancı uzmanlara ihtiyaç duyuldukça, ekonomik açıdan ilerlememizin asla mümkün olmadığına inananlardanım" (Gelibolulu Azmi, 1914: 3-4). Azmi, bu sözleri ile Osmanlı'da eğitim hayatının ekonomik hayatı daha verimli hale getirecek ve yabancı uzmanlara bağımlılığı azaltacak şekilde, nitelikli işgücü yetiştirir bir hale getirilmesinin zorunluluğunu ifade etmekteydi. Azmi'nin şikayetlerinin benzerlerini 1840'lardan itibaren görmek mümkündür. Bu da sorunun dönemlik değil, oldukça uzun bir geçmişi olduğunu ortaya koymaktadır.

Osmanlı'da üretim hayatını destekleyecek şekilde mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması gerekliliği özellikle Tanzimat'ın ilanı sonrası sıkça dile getirilmeye

başlanmıştır. 1841'de Ceride-i Havadis gazetesi, Avrupa mallarının kaliteli ve ucuz olmasının en önemli nedenlerinden birinin, okullarda üretim tekniği ve mesleki eğitimin en iyi şekilde verilmesi olduğunu belirtmiştir. Osmanlı'nın Avrupa tarzı bir ekonomik gelişmişliğe ulaşabilmesi için, aynı tarz eğitim kurumlarına ve okullara sahip olması ve eğitim-ekonomi bağlantısını güçlü bir şekilde kurması adeta bir zorunluluk olarak görülmüştür (Ceride-i Havadis, 4 Ocak 1841: 1).

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti de vasıflı işçi eksikliğinden şikayet edip, işgücü yetiştirilmesinin gerekliliği üzerinde duran kurumlardan birisiydi. Cemiyet, devlet makamlarına sunduğu raporunda; maden kaynakları bakımından zengin olmasına rağmen ülkenin sanayide bu kadar geri kalmasının tamamen demir sanayine vakıf teknik eleman eksikliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Kalabalık nüfus ve işçi sayısına rağmen, bunlara yol gösterecek kalifiye usta ve ustabaşılar hemen hemen yok denecek kadar azdır. Demir sanayinin gelişebilmesi de ancak usta ve mühendisler yetiştirilmesi ile mümkün olabilecektir. Avrupa'ya eğitim almak için öğrenciler gönderilmesi, Osmanlı'daki sanayi okullarının eksiklerinin giderilmesi ve yeni meslek okulları açılması cemiyetin acil önerileri arasındaydı (Okay, 2008: 50). 1913-1915 Osmanlı sanayi istatistiklerini hazırlamakla görevli Mösyö Durand ve Fuad Bey de, yasal eksikliklerle birlikte sanayi işlerinde tecrübeli mühendis ve memur yetersizliğini Osmanlı'nın önemli problemleri arasında göstermekteydi. Durand ve Fuad Beyler, Osmanlı işçisinin Avrupa işçisiyle karşılaştırıldığında çok daha düşük ücret almasının sebebinin de eğitimsizlik olduğunu ileri sürmüştür. Osmanlı'da işçilerin eğitim ve öğretimindeki yetersizliğe karşın, “*yabancı ülkelerde kabul edilen sanayi kanunları ile işçilerin eğitim ve öğretimi (çıraklık, çırakların eğitimi, işçi dersleri vb.) yoluna konulmuş*” durumdaydı (DİE, 1997: 3-23). Kamuoyundaki tüm bu görüşlere karşın, Osmanlı için mesleki eğitim ve nitelikli işgücü sorununun çözüldüğünü ifade etmek oldukça zordur. Avrupa'dan çok yüksek maliyetlerle getirildikten sonra kısa sürede kullanılamaz hale gelen demiryolu hatları (Özyüksel, 2000: 129-130), Adana'da gelişmiş tarım yapılabilmesi için ithal edilen ve yine aynı akıbete uğrayan lokomotif ve harman makineleri gibi örnekler, kalifiye işgücü yetersizliğinin yol açtığı sorunlar olarak Osmanlı ekonomisine olumsuz yansımaya devam etmiştir (Baskıcı, 2005: 157).

Osmanlı'dan savaşlardan ötürü zayıflamış ve tarımsal karakteri ağır basan bir ekonomi devralan Cumhuriyet Türkiye'sinde de nitelikli işgücü açığı önemli sorunlardan birisi olmaya devam etmiştir. Atatürk, 1 Mart 1922 tarihli TBMM 3. Yasama yılı açılış konuşmasında “Bir yandan cahilliğin kaldırılması ile uğraşırken diğer yandan da memleket çocuklarını sosyal hayat ve ekonomide fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri *uygulamalı* bir biçimde vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmalıdır” diyerek Milli Eğitim sisteminin nasıl bir yol ve yöntem izlemesi gerektiğini izah etmiştir. Teorik bilgi ile uygulamalı eğitimin eşanlı olarak ilerlemesi gerektiğine de değinen Atatürk aynı konuşmasında, “ortaöğretimin amacı, ülkenin ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmet ve sanat elemanlarını yetiştirmek ve yüksek eğitime aday hazırlamaktır. Bunun için orta eğitimde de eğitim ve öğretim

yöntemlerinin pratik ve *uygulamalı* olması temeline uymak şarttır” diyerek mesleki ve teknik eğitimin gerekliliği ve zorunluluğunu vurgulamıştır (“Türkiye Büyük Millet Meclisi I. Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları”, 1 Mart 1922).

Osmanlı'da 1840'lardan 1920'lere kadar mesleki eğitimin önemine değinildiği, ancak istenilen sonuçlara ulaşma açısından oldukça yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Benzer bir serüven, Cumhuriyet'in yaklaşık 90 yıllık ömründe de görülmüştür. Atatürk'ün bu konuşmalarından 90 yıl sonra, 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın “Küresel Gelişmeler ve Eğilimler” kısmında, “küresel düzeyde nitelikli işgücünün önemi giderek artmaktadır. Eğitim seviyesinin ve işgücünün niteliğinin yükselmesi, ülkelerin ve bireylerin ekonomik gelişmişliğini etkilemeye devam edecektir. Eğitim seviyesinin yanında işgücünün niteliğinin de işgücü hareketlerinde belirleyici bir unsur olması beklenmektedir... Yirmi birinci yüzyıl, nitelikli insan gücünü yetiştirmenin yanında küresel ölçekte bu insanları kendisine çekebilene, bu gücü doğru ve yerinde değerlendiren, küresel bilgiyi kullanarak yeni bilgiler üretebilen, bilgiyi ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürebilen, bu süreci bilgi ve iletişim teknolojileri ile bütünleştirebilen ve *insan odaklı kalkınma* anlayışını benimseyen ülkelerin yüzyılı olacaktır... *Beşeri sermayenin geliştirilmesi, genç nüfusa sahip ülkemiz açısından önümüzdeki dönem için bir fırsattır. Bu fırsatı değerlendirerek eğitim kalitesinin ve işgücü niteliğinin artırılması büyümeyi ve kalkınmayı olumlu yönde etkileyecektir*” denilmektedir (DPT, 2013: 11-12).

Planda, güçlü bir toplum yapısı oluşturabilmenin en önemli kuralının nitelikli insan gücünü ortaya çıkarabilmek olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir: “...eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum; hayat boyu öğrenme perspektifinden hareketle iş yaşamının gerektirdiği beceri ve yetkinliklerin kazandırılması, girişimcilik kültürünün benimsenmesi, mesleki ve teknik eğitimde okul-işletme ilişkisinin orta ve uzun vadeli sektör projeksiyonlarını dikkate alacak biçimde güçlendirilmesi yoluyla artırılabilecektir... Ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitimde, program bütünlüğü temin edilecek ve nitelikli işgücünün yetiştirilmesinde *uygulamalı eğitime* ağırlık verilecektir...”. Bütün bu ifadelerden, *Osmanlı döneminden itibaren başlayan ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ciddi bir şekilde belirginleşen nitelikli işgücü sorununun, 2014 Türkiye'sinde de devam ettiği ve tüm yönleriyle güçlü bir ülke olabilmek için esas vurgunun kalkınma ile eğitim/mesleki eğitim arasındaki ilişkiye yapıldığı görülmektedir.*

Mesleki eğitime özen verilmesi gerektiği 19. yüzyılın ortalarından bugüne kadar sürekli dile getirilen bir hedefdir. Ancak bu uzun geçmişine rağmen geleneksel nokta ile başlangıç noktası arasında olumsuz anlamda büyük benzerliklerle karşılaşılması dikkat çekicidir. Bu da uygulamadaki aksaklık ve sıkıntıların tarihsel bir perspektifle değerlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Mesleki ve teknik eğitimin önemini sadece kağıt üzerinde ve hayata geçirilemeyen plan programlarında bırakmamak için, buraya hangi noktadan gelindiği, ne yapıldığı ve neyin yanlış yapıldığı üzerinde etraflıca durmak gerekmektedir.

Osmanlı'dan Günümüze Mesleki Eğitim Girişimleri

İnsanlık tarihinin gördüğü en büyük devrimlerden birisi olan sanayi devrimi, 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiltere'de başladıktan sonra diğer Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamıştır. Fabrika tarzı kitlesel üretime geçişle birlikte, İngiltere öncülüğünde Avrupa ekonomileri dünyanın geri kalan kısmına nazaran “büyük ayrışma” (great divergence) olarak nitelendirilen bir süreci yaşamaya başlamıştır.² Sanayi devrimi, bu devrimi başaran ülke ekonomilerini olumlu etkilediği kadar, dış ticaret ilişkileri sayesinde bu devrimi başaramayan ekonomi ve toplumları da olumsuz etkilemiştir. Osmanlı da bu sürecin dışında kalamayan ülkelerden birisi olarak, Avrupa mallarının yerel piyasalarında çok daha fazla görülmeye başladığı bir ekonomi haline gelmiştir. Avrupa karşısındaki ekonomik geri kalmışlığın fark edilmesiyle birlikte, Osmanlı'da ekonomiyi de kapsayacak şekilde yoğun bir reform çağına girişilmiştir.

1840'larla birlikte ilk olarak devlet ve daha sonra özel sektöre ait fabrikalar açılmaya başlanmıştır. Ancak Osmanlı'da gerek kamu, gerekse özel sektöre ait fabrikaların geneli için önemli bir sorunla karşılaşmıştır. Bu da yeni teknoloji ve makinelerin kullanıldığı fabrikalarda çalışmaya uygun nitelikte vasıflı işçilerden yoksunluk sorunudur. Bu eksikliği aşmak için hayata geçirilecek tedbirlerden birisi de, yine çağın gerekliliklerine uygun şekilde işgücü yetiştirilmesini amaçlayan mesleki eğitim okullarının kurulmasıdır. Osmanlı'nın 1840'lar itibariyle başlattığı bu mesleki eğitim hamlesi, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin de önceliklerinden birisi olmuştur. Ancak gelinen noktada, “*meslek lisesi memleket meselesi*” gibi kavramlaştırılan kampanyalarla Türkiye'de zayıf kalan mesleki eğitime yönelik yatırım çağrıları yapılmaya devam edilmektedir.

Osmanlı Dönemi

Osmanlı'da modern dönemin gerekliliklerini karşılayacak şekilde mesleki eğitime yönelik ilk yatırımlar, 18. yüzyılın sonlarına doğru askeri alanlarda yapılmıştır. 1773 yılında İstanbul'da Haliç Tersanesi'nde bir askeri denizcilik okulu olarak, Fransız uzman ve öğretmenlerin de ders verdiği Mühendishane-i Bahri Hümayun (Sakaoğlu, 1991: 61), 1796'da ise kara askerlerine yönelik olarak Mühendishane-i Berri-i Hümayun açılmıştı (Akbulut, 2003: 14-16). Böylece daha önceki dönemlerde loncalar bünyesinde yürütülen mesleki ve teknik eğitim, Batı tarzında modern okullarda verilmeye başlanmıştır.

Bu yatırımlar Tanzimat sonrasında 1840'larla birlikte ekonomik hayatın genelini kapsayacak şekilde diğer alanlara da yayılmıştır. 1842 yılından itibaren İstanbul'da Yedikule surlarından Küçükçekmece'ye kadar olan bölge bir “sanayi

² Büyük ayrışma sürecinin gelişimi, ayrıntıları ve eleştirel bir yaklaşımı için bkz. Kenneth Pomeranz, **The Great Divergence; China, Europe and the Making of the Modern World Economy**, New Jersey: Princeton University Press, 2000.

parkı” haline getirilmiştir. Bu sanayi bölgesinin civarına bir de teknik okul kurulmuş ve gelecekte bu fabrikalarda çalışacak vasıflı işgücünün yetiştirilebilmesi hedeflenmiştir (Clark, 1992: 40-41). 1848’de tarımsal üretime yönelik meslekî eğitim vermek üzere Ziraat Mektebi, yine aynı yıl veteriner okulu, şimendifer okulu, mühendis okulu, posta ve telgraf okulu, kadastro okulu, kondüktör okulu açılmış ve meslekî eğitimin tüm alanlara yayılması amacı güdülmüştür (Atuf, 1932: 8-9).

Sanayi hayatı için teknik okullar kurulması ise, ilk olarak belli bölgelerde ileri görüşlü yerel yöneticilerin bireysel çabalarıyla başlamış, daha sonra ülke geneline yayılmıştır. Mithat Paşa’nın Niş valisi iken 1861 yılında Müslüman ve Hıristiyan kimsesiz çocuklara bir meslek kazandırmayı hedefleyerek kurduğu “İslahhane” bu tarz okulların öncüsüdür. Zamanla bir devlet politikası haline gelerek diğer eyaletlerde de açılmaya başlanan ıslahhanelerde, en fazla 12-13 yaşında olan yetim ve öksüz çocuklar ücretsiz olarak öğrenci kabul edilmiştir. Öğrencilere terzilik, kunduracılık, dericilik, matbaa dizgiciliği, marangozluk, demircilik, mimarlık, çuka ve bez dokumacılığı ile iplik yapımı gibi meslekler öğretilmiştir (“İslahhanelere Dair Nizamnamedir”, 1873-1874: 277-280). 1868 tarihli *Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi*’nde de belirtildiği gibi bu okulların amacı, Osmanlı’nın en çok ihtiyacı olan mesleklere yönelik bireylerin yetiştirilmesi olmuştur (“Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi”: 268-263). Bu okullar açılırken Avrupa ülkelerindeki gelişmeler de dikkate alınmış ve Osmanlı’da da Avrupa’daki gibi nitelikli çalışanlar yetiştirilmesinin hedeflendiği açıkça belirtilmiştir (BOA, İ.D., 40618, 4 Şaban 1285, 20 Kasım 1868).

Sanayi mektepleri açılması çalışmaları zamanla ülkenin her bölgesine yayılmıştır. 1867’de İzmir’de açılan sanayi okulu, 1890’da 136, 1894 yılında ise 150 öğrenci kabul etmiştir (Martal, 1992: 39-40). Diyarbakır (“Diyarbakırda Tesis Olunacak Hamidiye Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi”, 1903: 1049), Şam (BOA, DH. İD. 60/21. 16 Receb 1331. 21 Haziran 1913.; BOA, DH. EUM. 6. ŞB. 20/34. 18 Zilkade 1335. 5 Eylül 1917), Sivas (Resimli Kitap, 1911: 419; BOA, DH. İD. 190/6. 20 Zilkade 1331. 21 Ekim 1913), Selanik (BOA, ZB. 451/39. 3 Mayıs 1322. 16 Mayıs 1906), Erzurum (BOA, DH. İD. 82/16. 13 Cemaziyelevvel 1332. 9 Nisan 1914), Kastamonu (BOA, DH. İD. 186/32. 28 Safer 1332. 26 Ocak 1914), Musul (BOA, DH. İD. 190/5. 28 Şevval 1331. 30 Eylül 1913), Konya, Bursa, Ankara (BOA, DH. İD. 190/69. 21 Rebiülahir 1333. 8 Mart 1915), Bartın (BOA, DH. UMM. 11/25. 23 Ramazan 1336. 2 Temmuz 1918), Adana (BOA, ZB. 601/61. 10 Kanunuevvel 1324. 23 Aralık 1908.; BOA, DH. İD. 40-1/41. 30 Rebiülevvel 1330. 19 Mart 1912), Sisam Adası (BOA, DH. HMŞ. 16/68. 22 Rebiülahir 1323. 26 Haziran 1905), San’a ve Hudeyde, sanayi okullarının açıldığı diğer bölgelerden bazıları olmuşlardır (BOA, DH. İD. 129-11. 5 Rebiülevvel 1328. 17 Mart 1910).

Sanayi dışında ticaret ve tarım sektörlerinde de mesleki ve teknik okullar kurulmaya başlanmıştır. 1861 yılında Ticaret Mektebi kurulması kararı alındığında amaç açıkça belirtilmişti. Ticaret önceki dönemlere göre bir hayli genişlemiş, ülkeler arasında ticari ilişkiler artmış, bir ülkedeki ticari ve siyasi gelişmeler diğer ülkelerde ekonomik krizlere neden olabilecek seviyeye gelmiştir. Dolayısıyla ticaret yapan

kişilerin başarılı olabilmesi için sadece hesap ve kanunlardan değil, dünya üretiminin genelinden ve sanayideki gelişmelerden, politikadaki günlük gelişmelerden haberdar olabilecek şekilde yetişmiş olması gerekli görülmüştür. Halbuki Osmanlı'da ticaret yapan kişiler başlangıç seviyesindeki teorik bilgilerden dahi yoksundur. Bu nedenle de bir ticaret okulu açılarak bu açık kapatılmaya çalışılmıştır (Ceride-i Havadis, 1 Nisan 1861: 1). Ancak okuldan beklenen hedefler tam tutturulamamış olacak ki, benzer amaçlar 1884 yılında kurulan Hamidiye Ticaret Mektebi'nde ("Hamidiye Ticaret Mektebi Nizamnamesidir", 1884: 97-104) ve 1914 yılında kurulan Ticaret Mektebi'nde de dile getirilmiştir ("Ticaret Mektebi Nizamnamesi", 1913: 75). Her iki girişimin amacı da aynen 1861'de olduğu gibi ticaret hayatı için nitelikli işgücü yetiştirilmesi olarak gösterilmiştir.

Tarımsal üretime yönelik mesleki teknik eğitim okullarının geçmişi de 1840'lara dayanmaktadır. Tarımsal üretimin modernize edilmesi için Amerika'dan getirilen Doktor Davis'in önerisi ile 1848'de Ziraat Mektebi açılmış ve 14 öğrencisi ile eğitime başlamıştır. Ancak mezun olan öğrencilerin İstanbul'da kalmak istemesi ve taşraya gitmemesi nedeni ile 1851 yılında okul kapatılmıştır (Yıldırım, 2010: 225-234). İzleyen dönemde tarımsal eğitime yönelik olarak 1884 yılında "İstanbul Halkalı Ziraat Mektebi" kurulurken ("Büyük Halkalı Ameliyat-ı Ziraat Mektebi Nizamnamesi": 108-118), daha sonra 1900'lerin başlarında ülkenin 12 farklı yerinde daha ziraat okulları açılmıştır (Atuf, 1932: 56-57). 1891 yılında ise, vilayetlerde teorik ve pratik olarak tarımsal eğitim vermek üzere Hamidiye Ziraat Mektepleri kurulması kararlaştırılmıştır. Bu sayede öğrenciler okulda teorik eğitim alırken, çiftliklerde çalışarak pratik de yapacaktır ("Nazari ve Ameli Hamidiye Ziraat Mektepleri Nizamnamesi", 1891: 918-919). Zamanla Selanik, Bursa, Ankara, Adana ve İzmir gibi bölgelerde de tarım okulları kurulmuştur (Sivas Mebusu Dagavaryan, 1911: 1; "Ziraat Mektebi Talebesi", 1911: 3). Bölgelerin tarımsal karakterine göre daha spesifik alanlarda eğitim veren tarım okulları da kurulmuştur. Örneğin ipekçiliğin yaygın olduğu Bursa'da 1887 yılında ipek üretiminin daha verimli yapılabilmesi için bir Dar'ül Harir okulu kurulmuştur (Baskıcı, 2005: 135-136). Bursa'da açılan ilk Dar'ül Harir'den bir yıl sonra, Antalya ve Beyrut'ta da birer okul açılmıştır (Sakaoğlu, 1991: 99).

Sanayi, tarım, ticaret, demiryolları vb. birçok alanda açılan bu okullarla birlikte, Osmanlı'da mesleki eğitimin Batı tarzı okullarda verilmesine yönelik bir tecrübe birikimi sağlanmıştır. Aşağıda detaylı bir şekilde inceleneceği gibi, bu tecrübe çeşitli olumsuzluklar nedeniyle çok verimli işleyememiştir. Ancak zayıflığı ve eksiklerine rağmen 1923 yılı ile birlikte Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine 100 yıla yaklaşan geçmişiyse bir mesleki eğitim birikimi aktarılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet'in Osmanlı'dan devraldığı mesleki eğitim tecrübesini, dağınık halde bulunan, sistemli bir devlet politikasından ziyade yerel ihtiyaçlara göre şekillenmiş ve eğitim konusuna ilişkin ortak standartların bulunmadığı bir yapı olarak

tanımlamak mümkündür. Bu yapıdaki eksikliklerin giderilmesi ve mesleki eğitimin bir sistem dahilinde işletilmesi çabalarını Cumhuriyet döneminde üçlü bir dönem ayrımıyla incelemek mümkündür: 1920-1940 arası dönem, 1940-1960 arası dönem ve 1960'dan günümüze geçen süren dönem.

1920-1940 arası dönem, Osmanlı tecrübesindeki eksiklikleri gidermek adına mesleki ve teknik eğitimin bir devlet politikasına bağlanması, bütüncül bir eğitim sistemi içerisinde örgütlenmesi, temel kavram ve ilkelerinin oluşturulması çabalarını kapsamaktadır (Özguven, 1987: 190). Cumhuriyet tarihine çok yakın bir zaman dilimi olan 23 Nisan 1920'de TBMM Hükümet Programı'nda mesleki eğitim konusunun yer almaması Osmanlı'dan devralınan sistemsizliğin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ancak, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı ortam, ülkede mesleki ve teknik eğitime olan ihtiyacın boyutlarını da gözler önüne sermiştir (Turan, 1996: 77-78). Bu dönemde kalkınmanın eğitim ve mesleki eğitim yoluyla sağlanacağı öngörülmüş ve özellikle teori ile uygulamanın eşgüdümlü olarak ilerletilmesi hususunun altı çizilmiştir (Doğan, 1983: 171).

Mesleki eğitimi millileştirme gayretleri sonucunda ortaya çıkan 1927 tarihli 1052 sayılı Meslek Mektepleri Hakkındaki Yasa bu dönemde büyük önem taşımaktadır. Yasa ile mesleki ve teknik eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı'nın görev ve hizmet alanı kapsamına alınmış; mesleki ve teknik okulların program, araç-gereç, öğretmen yetiştirme ve istihdam sorumluluğu Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. Bu dönemdeki en önemli gelişmelerin başında her biri alanında uzman olan ünlü eğitimcilerin Türkiye'ye davet edilmesi ve görüşlerini bir rapor halinde sunmaları gelmektedir. Türkiye'ye davet edilen yaklaşık 65 eğitim uzmanından özellikle ABD'den gelen John Dawey (1924), Almanya'dan gelen Kühne (1925), Belçika'dan gelen Ömer Buyse (1926) ve yine Almanya'dan gelen Jung (1930) gözlemleri ve önerileriyle sistemin gelişmesinde büyük pay sahibi olmuşlardır (Demir ve Şen, 2009: 43). Kuşkusuz Türkiye'de mesleki eğitimi sistemleştirme çabalarında dönemin Türk eğitimcilerinin de büyük payı bulunmaktadır. Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç ve Mehmet Rüştü Uzel bunlardan sadece bazılarıdır (Sezgin, 1982: 35-36).

Yabancı ve Türk uzmanların sundukları raporlar doğrultusunda okulların ve hizmetlerin gelişimi için hamleler yapılmaya başlanmış ve ilk olarak 1931 yılında 1867 sayılı Yasa ile birlikte iller 9 bölgeye ayrılmış ve her bir bölgede sanat okulları faaliyete geçirilmiştir. Bu sanat okullarının mali ve genel yönetimi ise bölgeye dahil iller tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Bir anlamda sanat okulları, "Bölge Sanat Okulları" haline gelmeye başlamıştır (Şahin ve Fındık, 2008: 67). Ayrıca, 1933 yılında kabul edilen 2287 sayılı Maarif Vekaleti Merkez Teşkilatı ve Vakfeleri Hakkında Yasa'yla Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Buna göre artık mesleki eğitim, merkezi bir örgüte kavuşmuştur (MEB, 2014: 17). Kuşkusuz 1940 öncesi meydana gelen en önemli gelişmelerin başında yine uzmanların görüşleri ve Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı'ndan da temsilcilerin

katılımıyla 1934 yılında hazırlanan “Mesleki Tedrisatın İnkişaf Planı” gelmektedir. Eğitim ile üretim kesimlerinin ortak çalışmalarından ötürü büyük önem taşıyan Plan, Çırak Okulları, Sanat ve Orta Sanat Okulları, Akşam Sanat Okulları, Tekniker Okulları, Mühendis Okulları ile Gezici Köy Kurslarının açılması ve yaygınlaşmasını öngörmüştür. Bu Plan, Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin gelişimi açısından hala büyük önem arz eden bir çalışma niteliğindedir (Doğan, 1983: 173-174).

Bu dönemde üzerinde durulması gereken bir başka gelişme, 1938 yılında kabul edilen “Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun”dur. Bu Kanun ile örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitim yolu ile de işgücünün mesleki ve teknik donanıma sahip olmasının yolu açılmıştır (Serter, 1993: 100). Kanunun etkisiyle, 1942 yılında Eskişehir’de Devlet Demir Yolları İşletmesi’nde ve Kayseri’de Kayseri Uçak Fabrikası’nda çırak okulları açılmıştır (Gür, 2011: 149).

Planlı döneme geçmeden önceki ara dönem olarak kabul edilen 1940’lı ve 50’li yıllar mesleki ve teknik eğitim açısından birbirine zıt ancak oldukça belirgin iki özellik taşımaktadır. Bunlardan birincisi; bu yılların özel finansman kanunları ve diğer kanunlarla desteklendiği ve planlı çalışmalar neticesinde mesleki ve teknik eğitimin oldukça hızlı geliştiği ve yaygınlaştığı bir dönemi temsil etmesidir (Alkan ve Doğan, 1976: 27). Gerçekten de bu dönemde devlet, çıraklık okullarının açılması için önemli çaba sarf etmiş ve sistem geleneksel yöntemlerle sürdürülmeye devam etmiştir. Ayrıca, yeni açılan meslek okullarının beraberinde getirdiği sorunları çözme noktasında etkisiz kalan Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü yerine, bu alandaki işlerin işlevselliğini ve kalitesini artırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı Kanunu değiştirilerek 22.09.1941 tarih ve 4113 sayılı Yasayla Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur (Turan, 1996: 85-86).

Bu dönemin ikinci temel özelliği ise, olumlu olarak kabul edilebilecek yukarıdaki gelişmelerin aksine, mesleki ve teknik eğitim sisteminin 1940’lı yıllardan sonra tamamen merkezileştirilmesi, mesleki ve teknik eğitimle ilgili alınan kararlar ve bunlara ilişkin programların oluşturulması ve onaylanma yetkisinin ise genel eğitimcilere geçmiş olmasıdır. Bunun anlamı, mesleki ve teknik eğitimin kendi öz niteliklerinden uzaklaşması ve genel eğitim özellikleri sergilemeye başlamasıdır (Doğan, 1983: 176).

İlki 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında düzenlenen ve günümüze değin eğitim-mesleki eğitim açısından önemli kararların merkezinde bulunan Milli Eğitim Şuraları’nın ilk altı tanesinde mesleki ve teknik eğitimin altyapısına ilişkin kararların alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Şuralarda dikkat çeken bir diğer önemli husus ise “ihtiyaç” olgusuna vurgu yapılmış olmasıdır. Buna göre, okulların ihtiyaçlar gözetilerek açılması ve devam edecek sürelerde sürekli olarak revizyona tabi tutulması gündeme getirilmiştir (I. Milli Eğitim Şurası, 1939; II. Milli Eğitim Şurası, 1943; III. Milli Eğitim Şurası, 1946; IV. Milli Eğitim Şurası, 1949; V. Milli Eğitim Şurası, 1953; VI. Milli Eğitim Şurası, 1957).

Türk iktisadi tarihi açısından 1960 sonrası dönem Planlı dönem olarak kabul görmekte ve neredeyse toplumsal sistemin tamamına ilişkin hedef, ilke ve politikalar Planlar vasıtasıyla ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın bundan sonraki kısımları dönemler içerisinde çıkartılan kanun ve gelişmelere ek olarak, Kalkınma Planlarının ve yine Milli Eğitim Şuralarının mesleki eğitim konusunda almaya çalıştığı kararlar ile çeşitli dönemlerde geliştirilen program, proje ve stratejiler çerçevesinde yapılandırılmıştır.

İlk üç Kalkınma Planı'nda Türk mesleki eğitim sisteminin yapısal özellikleri ve eğitime devam eden öğrenci sayısı bakımlarından Batı Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde kaldığına işaret edilerek; fabrikaların adeta birer okul haline getirilmesi, hizmet içi eğitimlere gereken önemin verilmesi ve işletmelerdeki yetenekli ustaların Mesleki Eğitim Merkezlerinde monitör veya ustabaşı olarak yetiştirilmesi konularına yer verilmiştir (DPT, 1963: 451-462; DPT, 1968: 148-186; DPT, 1973: 98-715-722-757).

Bu dönemde çıkartılan kanunların en önemlilerinden birisi, 1977 tarihli 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu'dur. Kanunun, 507 sayılı Esnaf ve Sanatkar Kanununa tabi işyerleri ve 5590 sayılı Kanuna göre kurulmuş olan meslek kuruluşlarına kayıtlı işyerlerinde çalıştırılan çırak, kalfa ve ustalara uygulanması hükme bağlanmıştır. Ayrıca çırakların statüsü ilk kez ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş ve çıraklık, Borçlar Kanunu genel hükümlerine tabi olmaktan çıkarılmıştır (Serter, 1993: 101).

Şuralar ve kalkınma planlarının genelinde mesleki eğitime yönelik önemli kararlar alındığı görülmektedir. Ancak bu kararların eyleme dökülmesinde yaşanan etkisizlik, yeni proje ve planların geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bunlardan en fazla öne çıkanlar; mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarının iş dünyası ile daha fazla ortak çalışma alanlarının geliştirilmesini amaçlayan ve 1977-1978 öğretim yılında başlatılan “Okul Sanayi Ortaklaşa Eğitim Projesi (OSANOR), mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarının, okul-işletme işbirliğine dayalı olarak yeniden yapılandırılmaya çalışıldığı mesleki ve teknik ortaöğretimin geliştirilmesine yönelik “Mesleki ve Teknik Eğitim Projesi (METEP) ve 1993 tarihinde hayata geçirilen ve işletmelerin eğitim gereksinimleri esas alınarak; okulda kazanılacak becerilerle, işletmelerin beklentileri arasında bağ kurmaya çalışan ve modüler yapıya göre temellendirilen “Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE)’dir (Adıgüzel ve Berk, 2009: 222).

Milli Eğitim Bakanlığı ile Ankara Üniversitesinin ortaklaşa yürüttükleri ve 1977-1978 öğretim yılında pilot bölgelerde uygulamaya konulan OSANOR Projesi, uzun yıllar okul merkezli bir model doğrultusunda yapılandırılmış olan mesleki ve teknik ortaöğretim sisteminin bir nebze de olsa canlandırılmasına imkan sağlamıştır. Projenin “okul-sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi ve mesleki ve teknik eğitime ilişkin verilecek olan kararlarda istihdam kesimlerinin de fikirlerinin alınması ve uygulamaya dahil edilmesi” gibi iki önemli hedefe sahip olduğu söylenebilir (Demir ve Şen, 2009: 49).

1977 ve 1978'deki önemli sayılabilecek bu iki gelişme, bir anlamda mesleki ve teknik eğitimi bugün dahi etkileyen bir düzenlemenin yapılmasına yol açmıştır. Bir taraftan 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanununun çıkması ancak bu kanundan istenilen düzeyde verim alınamaması; diğer yandan OSANOR projesi ile okul-iş hayatı arasındaki eşgüdümün sağlanması arayışları sonucunda bugünkü mesleki ve teknik eğitim sisteminin temel yapısını oluşturan 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu 5 Haziran 1986 tarihinde kabul edilmiştir. Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu son halini ise 29 Haziran 2001 tarihinde 4702 sayılı kanunla almış ve “Mesleki Eğitim Kanunu” olarak değiştirilmiştir. 3308 sayılı Kanun ile çırak, kalfa ve ustaların eğitimi ile mesleki ve teknik öğretim okulları ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitimlere ilişkin esaslar düzenlenmiş, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları okul-işletme birliğine dayalı olarak yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır (Demir ve Şen, 2009: 49).

1960'lı yılların başından 1980'lerin sonuna doğru gerçekleştirilen beş Şura'da da genel olarak mesleki ve teknik ortaöğretimin yeniden düzenlenmesi ve bu bağlamda hayata, işe, mesleğe ve yükseköğretime hazırlayan mesleki programların tekrardan dizayn edilmesine ilişkin kararlar alınmıştır. Bu doğrultuda, örgün eğitim veren kurumların yanında, yaygın eğitim kurumlarının da nicelik ve nitelik açılarından geliştirilmesi öngörülmüştür (VII. Milli Eğitim Şurası, 1962; VIII. Milli Eğitim Şurası, 1970; IX. Milli Eğitim Şurası, 1974; X. Milli Eğitim Şurası, 1981; XI. Milli Eğitim Şurası, 1982).

Sonuca ne kadar götürülebildiği tartışmalı olmakla birlikte, Kalkınma Planları da mesleki eğitim üzerinde durmaya devam etmiştir. 1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan 1996-2000 yıllarını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı da dahil olmak üzere planlarda, sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda eğitim programlarının oluşturulmasına, devlet gücünün yanında özel sektörün de mesleki ve teknik eğitimin gelişimine katkıda bulunması gerektiğine, yaygın eğitim mekanizmasının bir an evvel dünya standartlarına eriştirilmesine, okuldan işe geçişte yaşanan sorunların çözümünde mesleki ve teknik eğitimin kurumsal bir kimliğe büründürülmesine ve bu doğrultuda modüler sisteme geçiş yapılması zorunluluğuna ağırlık verilmiştir (DPT, 1968, 14; DPT, 1985: 134-140-143; DPT, 1990: 287-294-301-353; DPT, 1996: 12-25-28-29-33).

Tüm bu süreçte her ne kadar OSANOR Projesi önemli ses getirmiş ve kendisinden sonra iki önemli projeye daha ön ayak olmuşsa da, mesleki ve teknik eğitim ile iş dünyası arasındaki ilişkiler bir türlü istenilen düzeye getirilememiştir. Mesleki eğitimde bir atılımdan ziyade, mevcut sorunları çözmek öncelik olunca, radikal projeler de yürürlüğe girmeye devam etmiştir. Günümüze en yakın tarihli ve en kapsamlı proje olarak Eylül 2002 tarihinde başlatılan “Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemlerinin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP)” de bu hedefe yönelik olarak hayata geçirilmiştir. Bu projenin de ana felsefesi, mesleki ve teknik eğitim veren okullar ile iş dünyası arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve “Ulusal Yeterlilik Sistemi”nin oluşturulması yoluyla, mesleki ve teknik eğitim sisteminin niteliğinin

geliştirilmesidir (Adıgüzel ve Berk, 2009: 222).

MEGEP çerçevesinde; “meslek standartlarını temel alarak, teknik ve mesleki alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirlemek; denetim, ölçme ve değerlendirme, belgelendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek için gerekli ulusal yeterlilik sistemini kurmak ve işletmek” üzere 21 Eylül 2006 tarihli ve 5544 sayılı Kanun ile Mesleki Yeterlilik Kurumu oluşturulmuştur (5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu, Md. 1). Kurumun en temel görevi, Avrupa Birliği bünyesinde oluşturulan “Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi” ile uyumlu “Ulusal Mesleki Yeterlilik Sistemi”ni kurmak ve işletmektir. Kurum, söz konusu görevlerini, MEB, YÖK, işçi, işveren, meslek kuruluşları ve diğer ilgili kurumlarla işbirliği yaparak yerine getirmektedir (Uçar ve Özerbaş, 2013: 244). Bu bağlamda, Bakanlıklar, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin 1990’lı yılların başından itibaren meslek standartlarının oluşturulmasına yönelik olarak yürüttükleri proje ve çalışmaların Mesleki Yeterlilik Kurumu’na devri sağlanmıştır.

Sekizinci ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları da, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikte işgücünün bir türlü yetiştirilemediği, ortaöğretimde etkili bir yönlendirme sisteminin hala kurulamadığı konularına değinmişlerdir. Özellikle ekonominin ihtiyaç duyduğu ara eleman temininde büyük sıkıntılar yaşanmasına rağmen, mesleki eğitim mezunları arasında işsizlik oranının oldukça yüksek olduğunu belirtmeleri de oldukça manidardır (DPT, 2001: 14-81-82-84-85-89-103; DPT, 2007: 39-82-84-89). Bu durum yaklaşık 90 yıllık bir zaman diliminde yapılan tüm toplantılar ve alınan tüm kararların sorunun çözümünde ne kadar yetersiz kaldığını da göstermektedir.

Kuşkusuz ki bu çalışma içerisinde Türkiye’de mesleki eğitimin güçlendirilmesine yönelik çalışmaların tamamına değinmek mümkün değildir. Ancak şu da belirtilmelidir ki, Türkiye’de bu alanın güçlendirilmesine yönelik çalışmalar sadece merkezi hükümetler tarafınca gerçekleştirilmemektedir. Sosyal ve ekonomik paydaşlar da çeşitli zaman ve zeminlerde mesleki eğitimin sorunlarına eğilmeye çalışmıştır. Bu noktada TÜSİAD (TÜSİAD, 1999), MÜSİAD (MÜSİAD, 2008) ve TİSK (TİSK, 1991) gibi işveren kuruluşlarının çalışmaları yanında; Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve TÜRKONFED’in 2006 yılında yayınladığı “Beceriler, Yeterlilikler ve Mesleki Eğitim: Politika Analizi ve Öneriler Raporu” ile onun devamı niteliğinde 2007 yılında yayınlanan “Beceriler, Yeterlilikler ve Meslek Eğitimi: Finansman Yapısı ve Politika Önerileri Raporu”; ERG ile Koç Topluluğu’nun *Meslek Eğitiminde Kalite İçin İşbirliği* felsefesi çerçevesinde tamamı 2012 yılında yayınlanan dört önemli raporu (“Hayat Boyu Öğrenme Çerçevesinde Mesleki Beceri Kazanımı: Uluslararası Eğilimler Raporu”, “Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncellenmiş Durum Analizi Raporu”, “Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi Raporu” ve “Meslek Eğitiminde Ne Çalışıyor, Neden Çalışıyor?: Okul-İşletme İşbirliklerine Dair Politika Önerileri Raporu”) bunlar arasında önemli yer tutmaktadır.

Öte yandan, özellikle Koç Topluluğu'nun gerek yazılı gerekse de görsel medyada kendine önemli oranda yer bulan ve kamuoyunda “Meslek Lisesi Memleket Meselesi” sloganıyla bilinen “Mesleki-Teknik Eğitimi Özendirme Programı” ve lokal düzeyde çeşitli işletmelerin yürütmekte oldukları program ve projeler ile ILO, OECD ve Dünya Bankası'nın Türkiye özelinde yayınladıkları raporlar da Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin gelişimi için önemli hamleler arasında sayılmaktadır (Emirgil, 2009: 591).

Bütün bu girişimlerin yanında, yakın tarihe gelindiğinde mesleki eğitimi ilgilendiren devlet merkezli üç eylem planı ile daha karşılaşmaktadır. Bunlar; Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından yürütülen ve 22.6.2010 tarihinde Ekonomik Koordinasyon Kurulu'na sunulan “İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı”, 2008 tarihli “Mesleki ve Teknik Eğitim Eylem Planı 2008-2012” ile 2014-2018 yıllarını kapsayan “Türkiye Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı”dır. Üç planın geneli de ülkede ciddi bir mesleki eğitim sorunu olduğu üzerinde durmaktadır. İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı, mesleki ve teknik eğitimin iş piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilmesini, eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesini, hayat boyu öğrenme anlayışı içerisinde aktif işgücü piyasası politikalarının etkin olarak uygulanmasını, mesleksizlik sorununun giderilerek işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması için bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör arasında işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesi amacını taşımaktadır. Mesleki ve Teknik Eğitim Eylem Planı ise, mesleki ve teknik eğitim ile ilgili 22 sorun alanı tespit ederek bu sorunların iyileştirilmesine yönelik çözüm önerilerini sıralamıştır. Bu sorun alanlarının en önemlileri arasında; ülke genelinde sektör, bölgesel ihtiyaçlar ve istihdam durumu dikkate alınmaksızın gerçekleştirilen okul projeleri ve programların mevcudiyeti ile okullardaki atölye ve laboratuvarların yetersizlikleri bulunmaktadır (Gür, 2012: 102-104).

Mesleki eğitimin yarını için belirlenen hedeflere 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda rastlamak mümkündür. Plan, önümüzdeki 5 yıl için de mesleki eğitimin sorunlarının ve bu sorunlara yönelik gerçekleştirilmeye çalışılacak tedbirlerin geçmişle benzerliğini açıkça ortaya koymaktadır. Özel kesim ve meslek örgütlerinin eğitim sürecine idari ve mali yönden katılımının özendirilmesi, eğitim sistemi ile işgücü piyasaları arasındaki koordinasyonun sağlanması, okul-işletme ilişkisinin orta ve uzun vadeli sektör projeksiyonlarını dikkate alacak şekilde yapılandırılması, nitelikli işgücünün yetiştirilmesinde uygulamalı eğitime ağırlık verilmesi, mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi, etkin işgücü piyasası analizleri sonucunda mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması planda öne çıkan kararlar arasında yer almaktadır (DPT, 2014: 33-47-186).

1980'li yılların sonundan günümüze değin gerçekleştirilen Şuralarda da hassasiyet noktalarının Planlar ile eşgüdüm sergilediği görülmektedir. Buna göre Şuralarda vurgunun “değişen ve dönüşen çalışma hayatı” dinamiklerine yapıldığı ve

dolayısıyla eğitim-insan gücü-istihdam arasındaki ilişkinin sektörel gelişmeleri de göz önünde tutmak suretiyle geliştirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda meslek standartlarının geliştirilmesi, gençlerin güçlü bir şekilde mesleki eğitime yönlendirilmesi, bilimsel ve rasyonel esaslara dayanan güncel mesleki eğitimin yaygınlaştırılması ve nihayetinde işgücü piyasasının gereklilikleri noktasında eğitim içeriklerinin hazırlanması gerektiği üzerinde durulmuştur (XII. Milli Eğitim Şurası, 1988; XIII. Milli Eğitim Şurası, 1990; XIV. Milli Eğitim Şurası, 1993; XV. Milli Eğitim Şurası, 1996; XVI. Milli Eğitim Şurası, 1999; XVII. Milli Eğitim Şurası, 2006; XVIII. Milli Eğitim Şurası, 2010).

Son olarak henüz yeni yayınlanan Türkiye Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2014-2018) ise, mesleki ve teknik eğitimin görünümünü ulusal ve uluslararası perspektifte değerlendirmeye çalışmaktadır. Mesleki ve teknik eğitimin temel sorunlarını net bir şekilde tespit eden plan, bu sorunların çözümüne yönelik politika eksenleri, öncelikleri ve alınacak tedbirler hakkında bilgi vermektedir. Planın amacı; “sosyal ve ekonomik kalkınmaya destek veren, toplumun tüm kesimlerinin kendi ihtiyaçlarına uygun öğrenme fırsatı bulduğu, iş ve meslek ahlakı değerleri olan yenilikçi, istihdama hazırlayan, paydaşların etkin katılımı ile esnek ve geçirgen bir mesleki ve teknik eğitim sistemi oluşturmak” olarak belirlenmiştir. Sorunların çözümü noktasında ise, mesleki ve teknik eğitime erişim imkanlarının ve yenilikçi bir yüzü olan mesleki ve teknik eğitim programlarının geliştirileceği ve yeterlilik sisteminin güçlendirileceği, mesleki rehberlik ve kariyer gelişimi hizmetlerinin geliştirileceği, etkin ve verimli bir yönetim sisteminin sağlanacağı, finansmanın sürdürülebilirliği noktasında bazı yeniliklerin yapılacağı, mesleki ve teknik eğitim mezunlarının işgücü piyasalarına geçişleri noktasında destek sağlanacağı ve halihazırda öğrenci olanların da ulusal ve uluslararası hareketliliğinin hayata geçirileceği şeklinde kararlar alınmıştır (MEB, 2014: 17). Mesleki eğitime yönelik hedefleriyle geçmişteki öncüllerine benzer amaçlar taşıyan bu planın başarılı olması halinde olumlu bir ivme doğuracağı açıktır. Ancak mesleki eğitimin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki serüvenine yönelik yukarıda belirtilen uygulama ve girişimlerin etkinliğine dair aşağıda yapılacak değerlendirme, kağıt üzerinde gayet ayrıntılı hazırlanan bu kararların gerçekleştirilmesi aşamasında kat edilmesi gereken mesafenin uzunluğunu ortaya koymaktadır.

Mesleki Eğitim Girişimlerinin Sonuçları

Osmanlı Dönemi

Osmanlı, sanayi devrimi sonrası oluşan yeni dünya dengesinde sanayileşerek daha güçlü bir konum edinebilmek için yukarıda da görüldüğü üzere önemli bir mesleki eğitim hamlesi başlatmıştır. Beşeri sermayeye yönelik bu girişimlerin genel sonucu olumsuz olmuştur. Nitekim daha o dönemlerde devlet adamları, çeşitli düşünürler ve gazeteciler mesleki eğitime yönelik yanlışlara ısrarla dikkat çekmiştir. Bu

eleştiriler, Osmanlı'da mesleki eğitimin sorunlarını ortaya koyduğu gibi, izlenen politikaların eksiklerini de yansıtmaktadır.

Osmanlı'da mesleki eğitim yatırımları ve açılan okulların karşılaştığı en önemli sorun *mali olanaksızlıklardır*. Ülkenin hemen her bölgesinde açılan okullar, belli bir dönem faaliyette bulunduktan sonra maddi sıkıntıya girmiş ve bu nedenle bazıları kapanmak zorunda kalmıştır (BOA, DH. H. M. Ş. 16/68. 22 Rebiülahir 1323. 26 Haziran 1905). Okulların gelirleri giderlerini karşılamakta yetersiz kalmış; makine ve aletler de aynı nedenle yenilenememiştir (A. Ferid, 1910: 9-10). 1910 yılında mesleki eğitimin bu sorununa çözüm olabilmesi için devlet bütçesinde sanayi mektepleri için ödenek ayrılmıştır. Ancak Selanik Sanayi mektebi örneğinde olduğu gibi, belirlenen para miktarının çok düşük olması, ihtiyaçların giderilememesine neden olmuştur (BOA, DH. İD. 129-1/10. 19 Zilkade 1328, 22 Kasım 1910). Devletin içinde bulunduğu mali kriz ve masraflı savaşlar, Osmanlı dönemi boyunca mesleki eğitim okulları ve yatırımları için en önemli problem olarak kalmaya devam etmiş ve çözülememiştir.

Devlet yönetiminin mesleki eğitime yönelik politikalarında istikrar sağlayamaması da bir diğer önemli sorun olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de devam edecek olan bu durum, mesleki eğitime yönelik istikrarlı ve uzun soluklu politikalar izlenmesini de engellemiştir. 1909 yılında Tanin gazetesinde Hüseyin Cahid, Ankara Sanayi Mektebi'nin metruk kalmış binası üzerinden yaptığı bir yorumda, bu okulların vilayetlerde valiler tarafından büyük ümitlerle, halktan yardım toplanarak açıldığını, ancak mahalli yönetimin değişmesiyle okulların da kaderine terk edildiğini belirtmiş ve eğitime yönelik politikaların istikrarsızlığını eleştirmiştir. 1900'ler öncesinde açılan okulların ve mesleki eğitimin en büyük eksikliği, *geleceğin düşünülmemesi* ve yatırımın şahıslara bağlı kalmasıdır. Buna göre ileri görüşlü bir yönetici, halktan topladığı paralarla bölgesinde bir sanayi mektebi açıyor, ancak değişen yöneticiler aynı özeni göstermeyince okullar da belli bir süre sonra kapanmaya yüz tutuyordu (Cahid, 1909: 1).

Mesleki eğitime yönelik olarak "*değişen yöneticilere karşı değişmeyen ve istikrarlı bir eğitim politikasının eksikliği*" sadece yerel yönetimlerde değil, merkezi yönetimde de açıkça görülmektedir. 1908'de meşrutiyetin ilanından sonraki 10 aylık kısa sürede 7 farklı eğitim bakanının görev yapması bu istikrarsızlığı yansıtmaktadır (Kahraman, 1911: 8). Beşeri sermaye gibi ancak uzun dönemde sonuçları alınabilecek bir yatırımda, eğitim politikalarının başındaki kişilerin görevlerinde ancak bir ay civarında bir süre kalabilmesi istikrarsızlığa neden olurken, mesleki eğitimi de olumsuz etkilemiştir.

Devlet merkezli bu sorunlar yanında, halkın mesleki eğitime bakışında da çeşitli olumsuzluklar mevcuttu. Mesleki ve teknik eğitim veren okullar, bugünün Türkiye'sinde de olduğu gibi küçümseyici bir bakış açısıyla karşılaşmıştır. Bu hatalı bakış açısının kökleri ise Osmanlı dönemine ve meslek okullarının ilk açılış sürecindeki politikalara kadar dayanmaktadır. Osmanlı'da sanayi mektepleri, öğrenci olarak toplumun en yoksun ve yoksullarına yönelik bir sosyal politika

uygulanması olarak görülmüştür. Her ne kadar ülkenin beşeri sermaye gücünün artırılması ve nitelikli işgücü yetiştirilmesi hedeflenmekteyse de, okula alınan öğrencilerin niteliği, okulları bir nevi yetimhaneye çevirmiştir. Okullara öğrenci kabul edilirken yetim ve kimsesiz çocuklara öncelik verilmesi istenmiştir. Ancak 1874 yılında Şark gazetesinde de belirtildiği gibi, bu okulların kimsesizlere verdiği öncelik, zamanla sadece kimsesizlere ait okullarmış gibi görülmesine neden olmuştur. Bu nedenle de çok ayrıntılı ve detaylı programlarla ve büyük hedeflerle eğitim hayatına başlayan okullara ailelerin çocuklarını göndermede isteksiz oldukları görülmüştür. Halk bu okulları yetim ve kimsesiz çocukların, toplumun ekonomik açıdan en marjinal kesimlerinin barınma ve beslenme yuvası olarak görmüş ve dolayısıyla öğrenci sayısı da bu nedenle az kalmıştır. İstanbul'da öğrenci yokluğu nedeniyle 1874 itibarıyla sadece bir sanayi mektebi kalması ve diğer tüm okulların kapanması da bu bakış açısının bir sonucudur (Şark, 19 Mayıs 1874: 2).

Şark gazetesi ailelerin çocuklarını mesleki okullara göndermekteki isteksizliğinin bir diğer nedenine daha yer vermiştir. Osmanlı için olduğu kadar günümüzde de devam eden bu neden, ailelerin çocuklarının geleceğini girişimcilikte veya işçilikte değil, devlet memurluğunda görmesidir. Osmanlı aileleri, çocuklarının sanayi erbabı değil de, memur olmalarına daha sıcak bakmış ve bu nedenle de çocuklarını mesleki okullara göndermemişlerdir. Gazete, ailelerin çocuklarını bu okullara daha fazla göndermesi gerektiğini; çünkü sanayi hayatında yer alacak nitelikli, eğitilmiş bir çalışanın, hem kendisi hem de ülkesi için bir memurdan çok daha faydalı olacağını dile getirmiştir (Şark, 19 Mayıs 1874: 2).

Ailelerin memuriyet tercihine yönelik eleştiriler öğrenciler için de geçerliydi. 1870 yılında Basiret Gazetesi, öğrencilerin genelinin sınavları hemen verip kamuda memur olmayı amaçladığını, bunun için de kişisel gelişimi dikkate almadıkları ve derslerde gördüklerini sadece sınavları geçecek şekilde ezberlediklerini ileri sürmüştür. Sınavları geçmek amacıyla çalıştıkları için, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri de unuttuğu ifade edilerek, okulların memur yetiştiren kurumlar gibi görülmesi eleştirilmiştir (Basiret, 15 Haziran 1870: 2). Aynı eleştirilerin günümüzde de devam etmekte olması, Türkiye'de mesleki eğitimin bu noktada pek ilerleme kaydedemediğini göstermektedir.

Mesleki eğitime ilişkin bir diğer sorun, okulların müfredat ve öğrenci kadrolarının yetersizliğine ilişkindir. Kendisi de bir eğitimci olan Edhem Nejad çok sayıda okul açılmasını sorgulamıştır. 1911 yılındaki bir yazısında Nejad, son dönemlerde çok sayıda okul açıldığını belirttikten sonra, "*çok mu yabut iyi mi?*" sorusunu sormuştur. Nitelik-nicelik ikilemini ortaya koyan Nejad, devletin eğitim politikasını eleştirerek, çok sayıda okul açılmasındansa az sayıda ama nitelikli ve kaliteli okullar açılmasını tavsiye etmiştir. Osmanlı'nın gerek insan gücü, gerekse mali açıdan sınırlı kaynaklarını göz önüne alarak, mesleki eğitimin daha kaliteli verildiği az sayıda okulun daha yararlı olacağını ileri sürmüştür (Edhem Nejad, 19 Ocak 1911: 5-6). Nitekim Şam Sanayi Mektebi öğretmen açığını gerekçe göstererek yetiştirilmek üzere İstanbul'a 10 öğretmen adayı göndermek için ısrar etmiştir.

Ancak alınan cevapta, İstanbul'da böyle bir imkan olmadığı için Şam'dan gelen talep reddedilmiştir. Hem İstanbul, hem de Şam'daki sanayi okullarının bu yetersizliği Nejad'ın nicelik ve niteliğe ilişkin eleştirisinin de haklı olduğunu göstermektedir (BOA, DH. İD. 26-2/45. 21 Zilkade 1331. 22 Ekim 1913). A. Ferid de, nitelikli öğretmen ve müdür açısından yaşanan büyük açığa rağmen okul sayısının artırılmasını gazetedeki yazısında eleştirmiştir (A. Ferid, 2 Şubat 1911: 6). Sivas Mebusu Dagavaryan da, geçmişte büyük bir şevkle kurulan modern tarım okullarının birçok bölgede atıl ve terk edilmiş olduklarını aktarmıştır (Sivas Mebusu Dagavaryan, 1911: 1). Okulların öğretici kadrosundaki yetersizlik, mali baskı nedeniyle okullara gelir aktarılamaması ve alet edevat eksiklikleri tarımsal eğitim veren okullara yönelik hedeflerin de gerçekleştirilememesine neden olmuştur (BOA, DH. İD. 190/37. 15 Cemaziyelahir 1332. 11 Mayıs 1914.; BOA, DH. İD. 99/32. 8 Rebiülahir 1333. 23 Şubat 1915).

Osmanlı'da mesleki eğitim hamlelerinin değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bir diğer önemli engel de savaşlardır. Savaşlar, Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinde sosyal, siyasi ve iktisadi alanların tamamını olumsuz etkilemiştir. Mesleki eğitim de bu olumsuz sürecin dışında değildir. Savaşlarla birlikte bazı bölgeler Osmanlı toprağı olmaktan çıkmış, bazı bölgelerse boşaltılmak zorunda kalmıştır. Bu da fiziksel sermaye kaybı olarak o bölgelerdeki okul yatırımlarının sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Ancak bundan da kötüsü, bu okullarda eğitim gören ve belli bir seviyeye gelmiş öğrencilerin boşa kalmasıdır. Bu ikinci olumsuzluğu aşabilmek için devlet boşa kalan öğrencileri ülkenin farklı bölgelerindeki sanayi mekteplerine kaydırma şeklinde geçici bir çözüm yöntemine başvurmuştur. 1913 yılında Selanik'in kaybedilmesi sonrası, Selanik Sanayi Mektebi öğrencilerinden birisi Suriye'deki sanayi mektebine (BOA, DH. İD. 26-1/78. 16 Cemaziyevvel 1331. 23 Nisan 1913), bir diğeri İzmir Sanayi Mektebine (BOA, DH. İD. 26-2/30. 28 Cemaziyelahir 1331. 4 Haziran 1913), başka bir öğrenci Trabzon Sanayi Mektebine gönderilmiştir (BOA, DH. İD. 26-2/36. 4 Şaban 1331. 9 Temmuz 1913). Döneme ait arşiv kayıtları Trablusgarp'ın İtalyanlarca işgali sonrası buradaki okullardan öğrencilerin İzmir ve Adana'ya (BOA, DH. İD. 26-2/25. 3 Cemaziyelahir 1331. 10 Mayıs 1913); Manastır kaybedildiğinde öğrencilerin Ankara (BOA, DH. İD. 26-2/33. 9 Receb 1331. 14 Haziran 1913) ve Halep Sanayi Mekteplerine gönderilmesi gibi çok sayıda örnekle doludur (BOA, DH. İD. 26-2/35. 4 Şaban 1331. 9 Temmuz 1913). Ankara Sanayi Mektebi yönetiminin artık yer kalmadığı ve daha fazla öğrenci gönderilmemesi talebi, bu çözüm yönteminin sınırlarını da ortaya koymaktadır (BOA, DH. İD. 26-2/34. 18 Receb 1331. 23 Haziran 1913).

Yaşları 9 ila 17 arasında değişen öğrenciler diğer bölgelerdeki okullarda yer kalmadığı için eğitim hayatının dışına itilmiştir. Bu durum öğrenci ve öğretmenler için psikolojik açıdan da yıkıcı etkiler yaratmıştır (BOA, DH. İD. 139/15. 29 Haziran 1329. 12 Temmuz 1913). Öğrencilerden birinin devlet makamlarına yazdığı yardım talebi, savaşların bu yıkıcı etkisini açıkça göstermektedir:

“Ticaret ve Ziraat Nezaretine;

Bendeniz, Selanik ahalisinden ve Sanayi Mektebi talebesindenken, vilayetin işgal edilmesi sonrası muhacir sıfatıyla İstanbul'a geldim. Akraba ve anne-babamdan kimse olmadığı için serseri gibi zaruret içinde kaldım. Sadaret ve Dahiliye Nezaretine durumumu bildiren başvurum üzerine, Suriye Vilayeti sanayi mektebine kayıt ve kabul edilmem için gerekli işlemlerin yapılması emredilmişti. O bölgeye sevk edilmem için her ne kadar Muhacir Komisyonu'na başvuruda bulunduysam da, sevkîyat yapmadıklarını belirttiler. İki elim böğrümde kaldı. Sefalet ve aciziyetim iyice şiddetli hale geldi. Lütfen ve merhameten İstanbul'a yakın ve özellikle ufacık bir masrafla gidilebilecek olan Hüdavendigar Vilayeti sanayi, ticaret veya ziraat okullarından birine kayıt ve kabul edilmem ve içinde bulunduğum zaruret ve sefaletten kurtulmam hususunda Nezaretinizin yardımına muhtacım.

Topkapı'da Rahim'in kahvesinin üstündeki odalarda misafir olarak kalan Naim Hamdi, 10 Temmuz 1913” (BOA, DH. İD. 139/10. 27 Haziran 1329. 10 Temmuz 1913).

Savaşların sanayi mektepleri ve mesleki eğitim açısından bir diğer olumsuz etkisi öğretmenler açısından yaşanmıştır. Savaş döneminde silahaltına alınan öğretmenler nedeniyle okullarda eğitim ve öğretim önemli ölçüde aksamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı sırasında ilan edilen genel seferberlikle birlikte İmparatorluğun birçok bölgesindeki öğretmen silahaltına alınmıştır. Öğretmensiz kalan okullarda eğitim durmuş ve tüm yatırımlar da atıl kalmıştır (BOA, DH. UMVM. 9/35. 23 Muharrem 1334. 1 Aralık 1915.; BOA, DH. UMVM. 9/75. 27 Rebiülevvel 1337. 31 Aralık 1918.; 9/69. 7 Muharrem 1336. 23 Ekim 1917.; 9/46. 11 Şevval 1334. 11 Ağustos 1916.; 9/31. 9 Muharrem 1334. 17 Kasım 1915.; BOA, DH. UMVM. 9/43. 16 Cemaziyelahir 1334. 20 Nisan 1916.; BOA, DH. UMVM. 149/13. 8 Ramazan 1335. 28 Haziran 1917.; 150/40. 2 Zilhicce 1335. 19 Eylül 1917). Gümrük Memurları Mektebi, Maliye Memurları Mektebi, Belediye Memurları Mektebi, Kondüktör Mektebi, Kadastro Memurları Mektebi, Demiryolu Memurları Mektebi vb. işgücü yetiştiren okulların kapanması, savaşların Osmanlı'da mesleki eğitim üzerindeki olumsuz etkilerinin yansımasıdır (Sakaoğlu, 1991: 125-148). Okul, öğrenci ve öğretmen kadrosu, etkin bir müfredat ve tecrübe birikimi olmasa da, Osmanlı 80 yılı aşan bir mesleki eğitim geçmişiyle birlikte yerini Cumhuriyete bırakmıştır.

Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı'da devlet yönetimi ve kamuoyunun mesleki eğitime verdiği önem, her ne kadar eylemsel açıdan çok verimli olmasa ve pratiğe dökülemese de, Cumhuriyet dönemi boyunca da sürekli üzerinde durulan bir durum olmuştur. Savaşlar ve kaybedilen topraklarla birlikte Cumhuriyet döneminde fiziksel açıdan mesleki

eğitim yatırımlarına yeni baştan başlanmıştır denilebilir. 1940'lara kadar mesleki eğitimde çok önemli bir gelişme yaşanmazken (Akçay, 1990: 16), bu dönemle birlikte yatırımlar artmaya başlamıştır. Aşağıda Tablo 1'de de görüleceği üzere 1950'lerden itibaren okul ve öğrenci sayısında sürekli bir artış yaşanmıştır. Son 10 yıl ise mesleki teknik eğitim açısından okul, öğrenci ve öğretmen sayısı açısından iki kattan fazla bir artışa konu olmuştur. Bugün 2.5 milyon civarı öğrenci mesleki eğitim sistemi içerisinde yer almaktadır. Türkiye ekonomisinin geleceği için ara eleman ve vasıflı işgücü açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilecek bu durum, gerekli özenin gösterilmemesi ve bugüne kadarki politikaların sürdürülmesi halinde ülkenin beşeri kaynaklarının da atıl bırakılması tehlikesini içermektedir.

Tablo 1: Cumhuriyet Dönemi Mesleki-Teknik Eğitimin Gelişimi (1923-2014)

Yıllar	Mesleki-Teknik Eğitim Okul Sayısı	Mesleki-Teknik Eğitim Öğrenci Sayısı	Mesleki-Teknik Eğitim Öğretmen Sayısı
1923/24	64	6.547	583
1940/41	103	20.264	1.355
1960/61	530	108.221	8.333
1980/81	1.864	520.332	33.969
2004/05	3.877	1.102.394	74.405
2010/11	5.179	2.072.487	104.327
2013/14	7.211*	2.513.887**	161.288

Kaynak: MEB, **Milli Eğitim İstatistikleri; Örgün Eğitim 2013/14**, (Çevrimiçi) http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2013_2014.pdf, 2014, s. 13.

* Bu rakamın 854'ü dini eğitim veren liselere aittir.

** Bu rakamın 474.096'sı dini eğitim veren liselere aittir.

Mesleki eğitimin kapsamı sadece yukarıdaki sayılardan ibaret de değildir. Yaygın eğitim kurumları içindeki mesleki eğitim veren kurumlar da bu sayıya eklenmelidir. 2010 itibarıyla 335 pratik kız sanat okulu, 16 Olgunlaşma Enstitüsü, 12 yetişkinler teknik eğitim merkezi, 969 halk eğitim merkezi ve 310 çıraklık eğitim merkezi mesleki eğitim hizmeti sunmaktadır. Pratik kız sanat okullarının sayısı 1999/2000 eğitim öğretim yılında 437 iken 2010'da 335'e; çıraklık eğitim merkezi sayısının da aynı dönemde 355'ten 310'a düşmesi ise ilginç bir ayrıntı olarak dikkat çekmektedir. Çıraklık Eğitim Merkezlerinde 261.963 öğrenci eğitim görmeye devam etmektedir. Halk Eğitim Merkezlerinde eğitim görmüş ve görmeye devam eden kişi sayısı ise 4.4 milyona ulaşmıştır (TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018). Okullar dışında işletmeler de kendi bünyelerinde mesleki eğitim sunmaktadır. İşletmelerde mesleki eğitim sağlayan girişimlerin tüm girişimlere oranı % 33.9 olup, bu kurslara katılan çalışanların oranı, toplam çalışanların % 15,6'sına tekabül etmektedir (TÜİK, 2013: 1).

Okul, öğrenci ve öğretmen sayısındaki bu artış, rakam bazında ve kağıt üzerinde olumlu gelişmelerdir. Ancak sistemin iç işleyişine daha dikkatli bakıldığında, Cumhuriyet dönemi boyunca mesleki eğitim politikaları ve belirlenen hedeflerin başarılı olduğunu ifade etmek oldukça zordur. Bu durumun en önemli göstergelerinden birisi, mesleki eğitimi doğrudan ilgilendiren kararların alındığı ve yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelenen eğitim şuraları ve kalkınma planlarıdır. Mesleki eğitime yönelik düzenlemeler, tedbirler, şura ve planlardaki bölümler, aynı zamanda mesleki eğitimin yetersizlik ve sorunlarının da sürekli nasıl birbirini tekrar ettiğini gösterir haldedir. Hatırlanacağı üzere, mesleki eğitim reformu için ülkeye davet edilen John Dawey, 1924 tarihli raporunda ekonomi ile eğitim arasında sıkı bir bağ kurulması zorunluluğunu ve iktisadi hayatta gerekli yeteneklerin ancak eğitim yoluyla temin edilebileceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde 1925 yılında bir diğer yabancı uzman Kühne de Türkiye'nin gelişme ve kalkınmasının nitelikli insan gücü teminiyle mümkün olacağını, bunun için de mesleki eğitime yatırım yapılmasını önermiştir (Sezgin, 1982: 34-35). 1939'dan başlayarak aralıklarla düzenlenen milli eğitim şuralarının tamamında da mesleki eğitimin öneminden ve eğitim üretim hayatı bağlantısını sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmasından bahsedilmektedir. 1930'larda olduğu gibi 2010'larda dahi şuralarda mesleki eğitimin yeniden yapılandırılması gerektiği ifade edilmektedir. Tüm şuralarda eğitim-üretim hayatı irtibatının sağlanması gerektiği, mesleki eğitimin işleyişinin ve yetiştirilen öğrencilerin yetersizlikleri üzerinde durulmaktadır. Bu anlamda her bir şuranın geleceğe yönelik benzer hedefleri tekrarladığı gibi, aslında kendisinden önceki dönemde başarısız olan ve kağıt üzerinde kalan hedefleri de ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelenen Kalkınma Planlarında da benzer bir durum söz konusudur. 1960'lardan başlayarak hemen her planda mesleki eğitimin zayıflığına değinilmekte ve sanayi ile bağlantılı bir şekilde yeniden kurgulanması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Gelibolulu Azmi Bey'in Osmanlı ekonomisinin gelişmesi için kalifiye işgücü yetiştirilmesine dair 1914 yılındaki talebi, ekonomik kalkınma için mühendis, teknisyen ve sanatkar yetiştirilmesi gerekliliği şeklinde 1968 tarihli İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da aynı şekilde yer almıştır. Aradan geçen süreç ve dildeki sadeleşme dışında mesleki eğitim sisteminde sorunlar, gereklilikler ve çizilen yol haritaları aynı kalmıştır. 1841 yılında Ceride-i Havadis gazetesi Osmanlı ve Avrupa ekonomilerini karşılaştırıp Avrupa gelişmişliğinin en önemli aracını nitelikli beşeri sermayede görüyor ve Osmanlı için de benzer bir hedef öngörüyordu. Aradan 130 yıl geçtikten sonra, 1973'te Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında da beşeri sermaye açısından Batı ülkelerinin oldukça gerisinde kaldığına ve mesleki teknik eğitime ağırlık verilmesi gerekliliğine işaret edilmiştir. 1996 tarihli XV. Milli Eğitim Şurası mesleki ve teknik eğitim sisteminin dünyadaki gelişmeleri takip edecek şekilde yeniden yapılandırılması üzerinde dururken, 2014-18 dönemini kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı da mesleki eğitim kısmında aynı kararları farklı kelimelerle kağıda dökmektedir.

1840'lardan başlayarak 2014'e kadar geçen yaklaşık 175 yıllık süreçteki tüm bu politika ve hedeflerin mesleki eğitim açısından anlamı, sisteme yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesinde bir türlü arzulanan performansın yakalanamadığı, sorunun çok iyi şekilde teşhis edilmesine rağmen tedbirlerin verimli bir şekilde eyleme dökülemediğidir. Değişen rejimler, iktidarlar ve eğitim yönetimlerine rağmen mesleki eğitim açısından sorunlardaki bu değişmezlik, Osmanlı için olduğu gibi Cumhuriyet dönemi için de mesleki eğitim hamlelerinin etkili olamadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Yine Osmanlı için olduğu gibi Cumhuriyet dönemi mesleki eğitiminde de devam eden bir olumsuzluk, sürekli değişen kamu yönetimi ve bu durumun izlenen politikalarda istikrar sağlanmasını engellemesidir. 1994 yılında Milli Eğitim Bakanlığı için hazırlanan bir raporda, *“geçen sekiz yılda on bir değişik milli eğitim bakanı görev yapmıştır. Yeni bakanların, yeni görevliler atama, yeni ve farklı plan ve programlar geliştirme ve önceki bakanlar tarafından başlatılan projelere devam etmeme gibi eğilimleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Mesleki teknik eğitimdeki ümit verici projeler, bunları üstlenen idareciler değiştiği zaman yarım kalmıştır... sık politika değişimi gelişmeleri önler”* denmektedir (Meslekî Araştırma ve Geliştirme Merkezi, 1994: 78). Tek parti iktidarıyla geçen son 12 yıllık dönemde sıkça konuşulan iktisadi istikrara rağmen milli eğitim bakanlığında yönetimin beş defa değişmesi ve her bakan döneminde “köklü” ve “radikal” gibi kavramlarla tanımlanan yeni projelere girilmesi, bu alandaki istikrarsızlığın aynen Osmanlı'da olduğu gibi bugün de devam ettiğini göstermektedir. Beşeri sermaye gibi sonuç ve faydaları ancak uzun vadede alınabilecek yatırımların kısa aralıklarla değişikliklere konu olması, istikrarla birlikte olumlu işleyişi de engellemektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, son dönemde mesleki eğitime yönelik artan bir ilgi mevcuttur. Nitekim 2004 yılında öğrencilerin % 63.8'i genel ortaöğretim, % 36.2'si ise mesleki ve teknik ortaöğretim tercihinde bulunmuştur. 2011 yılına gelindiğinde ise mesleki ve teknik ortaöğretime tercih eden öğrencilerin oranı % 43.6'ya yükselmiştir. Bu oranın ayrıntılarına inildiğinde ise, mesleki eğitimin sosyoekonomik açıdan en dezavantajlı olan gruplar tarafından tercih edildiği görülmektedir. Mesleki eğitimi tercih eden öğrencilerin ebeveynlerinin % 68.1'inin ortaokul ve altı eğitimli olması, sadece % 7.5'inin yüksekokul veya üniversite mezunu olması bu durumun bir göstergesidir. Fen liselerini seçen öğrencilerin ebeveynleri için yüksekokul ve üniversite mezunu olma oranı % 74 iken; bu oran Anadolu liselerinde % 36.5 ve genel liselerde % 16.9'dur. Çalışmalar, meslek liselerinin en dezavantajlı gruplar tarafından tercih edildiğini göstermektedir. Meslek liselerinde okuyan öğrencilerin genel liselerdeki öğrencilere göre temel bilimlerde daha zayıf olması, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları mezunlarının neredeyse % 95'inin temel matematik kurallarında dahi yetersiz kalması, öğrencilerin nitelik sorununun lise düzeyinde olduğu gibi yükseköğretimde de devam etmesine neden olmaktadır (Koç Holding ve Eğitim Reformu Girişimi, 2012a: 20-24). Keza Osmanlı'da mesleki eğitimi incelerken de benzer bir durum

tartışılmıştır. Mesleki eğitim veren okullar kimsesizlerin barındığı okullar olarak değerlendirilmekte ve toplumun en yoksul ve yoksun kesimlerine mahsus kalmaktaydı. Dolayısıyla mesleki eğitime yönelik toplumsal algının 19. yüzyıldan başlayarak günümüzde de sürecek şekilde bir hayli olumsuz olduğu görülmektedir. Yetenekli ve başarılı öğrencileri uzaklaştıran bu bakış açısı, “mesleki eğitim düşük profilli öğrencilere mahsustur” anlayışının yerleşmesine ve kırılmamasına neden olmaktadır.

Mesleki ve teknik liselerde sunulan eğitimin nitelik açısından yetersizliği, bu kurumlardan mezun olan öğrencilerin üniversiteye geçişinde de kendisini göstermektedir. 2013 yılında meslek lisesi mezunu olup da üniversiteye yerleşmek için başvuran 636.725 öğrencinin sadece %8.4'ü (54.059 öğrenci) bir lisans programına, % 25'i de (162.765 öğrenci) bir önlisans programına yerleşebilmiştir (TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018). Anadolu Liseleri için % 55 ve genel liseler için % 19.1 olan lisans yerleştirme oranları teknik liselerde % 15.3, ticaret meslek liselerinde % 5, sağlık meslek liselerinde % 5 ve endüstri meslek liselerinde sadece % 2.3 olmuştur (MEB, 2014: 23). Yaklaşık 420 bin civarında öğrencinin herhangi bir lisans veya önlisans programına yerleştirilememesi, mesleki eğitimin de lise seviyesinde kaldığını ve öğrenciler için lise sonrasında eğitim alma imkanlarının sona erdiğini göstermektedir. Bugün yaşanan bu gelişmeler dışında, yakın dönemde uygulanan katsayı uygulamasının mesleki ve teknik eğitim öğrencilerini mağdur ettiği ve öğrencilerle ailelerinin bu eğitim kurumlarına bakışını bir hayli olumsuz etkilediği de gerçektir (Yörük, Dikici ve Uysal, 2002: 308-309). Lise eğitiminden genel beklentinin bir meslek bilgisi edinimi değil de üniversiteye geçiş olduğu Türkiye’de meslek okullarının lisans yerleştirme oranlarının bu düşüklüğü, okullara olan talep ve bakışı da olumsuz etkilemekte ve kısır bir döngünün süreklilik kazanmasına yol açmaktadır (Özsoy, 2007: 194).

Öğrenci profilinin düşüklüğü, bunun yanında okullarda verilen eğitimin de yetersizliği, meslek lisesi öğrencilerinin okulla bağlarının da zayıflamasına neden olmaktadır. 2009-2010 öğretim yılında meslek liselerinde devamsızlık oranı, yani 20 gün ve üstü devamsızlık yapan öğrencilerin tüm öğrencilere oranı %49’dur. Dolayısıyla mesleki eğitim alan öğrencilerin neredeyse yarısının okulla kurduğu ilişki düzensiz ve eğitimden sağladıkları faydalar sınırlıdır. Öğrencilerin %9’unun okulu terk etmesi ise bir diğer sorun olarak göze çarpmaktadır (Koç Holding ve Eğitim Reformu Girişimi, 2012a: 13).

Öğrenciler ve ailelerinin mesleki eğitim veren kurumlara yönelik olumsuz algısı dışında, tüm şura, plan ve üst belgelerde yazılı hedeflerin aksine devlet yönetiminin de alana yönelik yatırımları zayıftır. Son dönemlerde eğitime ayrılan mali kaynaklar artmaktaysa da, uluslararası karşılaştırmalar bu kaynakların yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Her mesleki eğitim öğrencisi için 2010 yılı itibariyle yapılan yıllık harcama miktarı OECD ülkelerinde ortalama 8.994 dolardır. Türkiye ise öğrenci başına yaptığı yıllık 2.685 dolar harcamayla bu alanda tüm OECD ülkelerinin bir hayli gerisindedir. Rakamsal açıdan yaşanan bu zayıflık,

eğitimin geneline ayrılan bütçenin düşüklüğünün bir sonucudur. Çünkü tüm OECD ülkeleri ile değerlendirildiğinde milli gelirinden eğitime en az oranda pay ayıran ülke de Türkiye'dir (OECD, 2013: 180-191).

Mesleki eğitime ayrılan kaynakların yetersizliği, bu okulların fiziksel imkanlarını da zayıflatmaktadır. Derslik başına düşen öğrenci sayısı genel ortaöğretimde 28 iken, mesleki ve teknik ortaöğretimde 34'tür. Bu durum mesleki ve teknik eğitime daha fazla fiziki yatırım yapılması gerektiğini göstermektedir. Eğitim sürecinde mesleki teknik eğitim öğrencileri aleyhindeki bu durum, eğitim sonrasında da bir dezavantaj olarak kendisini göstermektedir. Tarım, sanayi, hizmet ve inşaat sektörlerinin tamamında 2012 yılı için genel lise mezunlarının istihdam payı % 10,12 iken, meslek lisesi mezunlarının payı ise % 9,75'tir. Firmaların işgücünde eksik buldukları özelliklerin en başında "alanıyla ilgili mesleki ve teknik beceriler"ın gelmesi, işletmelerin meslek lisesi mezunlarının mesleki becerilerini yeterli görmediğini göstermektedir (MEB, 2014: 30-36).

220 işletme üzerinde yapılan bir anket çalışmasında "Türkiye'de nitelikli eleman yetiştirilmesi konusunda yeterli bir eğitim olduğuna inanıyor musunuz?" sorusuna evet cevabı veren işveren sayısının sadece 5 olması da bu yetersizliği açıkça yansıtmaktadır. İşletme sahiplerinin % 97.7'si, eğitim sisteminin nitelikli işgücü yetiştiremediği şeklinde cevap vermiştir (Gür, 2011: 196). Dolayısıyla bugün gelinen noktada tüm geçmişine rağmen mesleki eğitim, iş yaşamının isteklerine yeterince duyarlı olmayan, iş hayatının ihtiyaçlarına beklenen hızda ve yeterlilikte cevap veremeyen bir yapıdadır. Eğitim niteliğinin zayıf olması, mesleki eğitim sonucu verilen belgelerin de piyasada karşılığı olmamasına neden olmaktadır (Akbaş, 2011: 80). Bu da işletmeler ve okullar arasındaki bağlantının yeterli düzeyde kurulamaması olarak kendisini göstermektedir (Şahin ve Fındık, 2008: 77-78). Burada temel sorun mali kaynakların kısıtlı oluşundan ziyade, Türkiye'de işgücünün eğitime önem veren bir anlayışın yerleştirilememiş olmasıdır (Karauçak Oğuz, 1992: 111). Bu anlayış yerleşmediği için de, yaklaşık 2.5 milyon öğrenciye mesleki eğitim verilmesine rağmen ara eleman ve nitelikli işgücü açığı Türkiye ekonomisinin başta gelen problemlerinden birisi olarak sürüp gitmektedir.

Mesleki eğitime yönelik alınan kararlar ve izlenen politikaların etkinsizliğini 2014 yılında hazırlanan mesleki eğitim strateji belgesinde de görebilmek mümkündür. Sistemin zayıf yönleri, aslında bugüne kadar izlenen politikaların da yetersizliğini açıkça göstermektedir. Belgede, mesleki eğitim sistemine erişim açısından okul türü ve programlar arasındaki geçiş imkanları ve mesleki ve teknik eğitim konusundaki farkındalık çalışmalarının yetersiz olduğu; taraflar arasında iletişim eksikliği olduğu ve paydaşların etkin katılımının sağlanamadığı, alan tercih, kriter ve süreçlerinin yeterince oluşturulamadığı belirtilmektedir. Kapasite kısmında; mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulanmasında okul sanayi işbirliğinin yetersiz olduğu, mesleki yönelimde öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin dikkate alınmadığı, hizmet içi eğitim faaliyetlerinin yetersiz olduğu, kalite güvence sisteminin olmadığı, işletmelerde mesleki eğitim ve staj imkanının zayıf nitelikte

olduğu, öğrencilerin yeni teknolojilerle buluşamadığı, işgücü ihtiyacı analizleri yapılmadan okul, alan ve dallar açıldığı, finansmanın yetersiz olduğu, eğitimcilerin sektör tecrübelerinin zayıf olduğu, derslik başına fazla sayıda öğrenci düştüğü, paydaşlar arasında koordinasyon eksikliği olduğu, yabancı dil eğitiminin yetersiz olduğu, modüler ve öğrenci merkezli eğitimin okullar tarafından yeterince anlaşılmadığı, mesleki teknik eğitim programları ile yükseköğretim programlarının uyumsuz olduğu belirtilmektedir. Son olarak istihdam alanında ise; mesleki eğitim sisteminde sektörlerin ihtiyaçlarına uygun nitelikte ve istenilen sayıda işgücü yetiştirilemediği, öğrencilere temel yetkinlikler ve anahtar becerilerin dahi verilemediği, mezunların yeterli düzeyde izlenemediği ve istihdam konularında bilgilendirilemediği, öğrencilere yaratıcılık, yenilikçilik ve girişimciliğin yeterince kazandırılmadığı ve sosyal becerilerinin geliştirilemediği belirtilmektedir (MEB, 2014: 40).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ifade edilen bu yetersizlik ve zayıflıkların mesleki eğitimin en temel ilkelerine yönelik olması, sistemin etkinlik ve verimlilik açısından ciddi bir sorgulamaya ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Bu sorgulama ve beraberinde alınacak önlemler paketinin sadece kamu yetkilileri tarafından yapılması mesleki eğitim ve beşeri sermayenin geleceği açısından da yetersiz olacaktır. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi, eğitim olgusu artık okullara hapsolmaktan çıkarak hayat boyu sürecek şekilde çalışma ve yaşam alanlarının geneline yayılmıştır.

Türkiye’de de mesleki eğitim açısından uzun bir süre ihmal edilen hayat boyu öğrenme programları son dönemde ilgi çekmeye başlamıştır. Mesleki eğitimin sadece Milli Eğitim Bakanlığı’na bırakılmayıp diğer tüm taraflarca da gerekli özeni görmesi açısından kilit bir uygulama olan bu programlar, son dönemde yayımlanan tüm üst politika belgelerinde kendisine yer bulmaktadır. İşgücü piyasası ve mesleki teknik eğitim arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi, hayat boyu öğrenme çerçevesinde modüler öğretim programlarının hazırlanması, Ulusal Yeterlilik Sistemi’nin kurulması ve kalitesi, sürdürülebilirliği ve güncelliğinin sağlanması hükümlerini içeren bu üst belgeler (Koç Holding ve Eğitim Reformu Girişimi, 2012c: 35) her ne kadar sorunu doğru teşhis etmekteyse de, Türkiye mesleki eğitim geçmişinin pratiğe dökülemeyen ve kağıt üzerinde kalan uygulamalarla dolu olması, bu uygulamalara da temkinli yaklaşılmasını haklı kılmaktadır. Mesleki ve teknik eğitimin teorisinin desteğinde bir pratikler eğitimi olduğu göz önüne alınarak sadece mesleki okulların görevi olarak bırakılmamalı (Özyılmaz, 2011: 64), üst belgelerdeki hedefler çerçevesinde eğitim ve çalışma hayatının geneline yayılmalıdır. Mesleki eğitime yönelik politika kararları alınması ve uygulanması esnasında Türkiye’de konu ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarının sürece katkısı maalesef zayıftır. Karar alma ve uygulama esnasında kamu yetkililerinin hakimiyeti ve sivil topluma bu süreç içinde pek yer verilmeyişi bu durumun önemli nedenleri arasında görülmektedir. Ancak son dönemde sivil toplum kuruluşları arasında da mesleki eğitim, sorunları ve çözüm önerilerine yönelik belirgin bir ilgi artışı vardır. Bu kuruluşların politika

süreçlerine katılması yapılacak reformları kolaylaştıracağı gibi, tartışmaları da daha akılcı bir platforma taşıyabilecektir (Demir ve Şen, 2009: 55).

Genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, mesleki eğitim sisteminin zayıflığının, Türkiye'de eğitim sisteminin genelinin gelişmekte olan ülkelere özgü nitelikler taşımasının sonuçlarından birisi olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla eğitim sistemi sahip olduğu argümanlarla, kadın, erkek, yoksul ve özel gereksinimli bireyler de dahil olmak üzere temel becerilerin kazandırılmasında önemli eksiklikler barındırmaktadır (Koç Holding ve Eğitim Reformu Girişimi, 2012a: 12).

Sonuç

Osmanlı ve Türkiye'de çalışma hayatı dikkate alındığında, vasıflı işgücüne olan ihtiyacın aralıksız bir şekilde hissedildiği görülmektedir. Sanayi devrimi sonrası değişen şartlarla birlikte mesleki teknik eğitimin içerik ve sunumu da değişmiştir. Yüzyıllar boyunca loncalar çatısı altında sunulan bu eğitim, sanayileşmeyi başaran Avrupa ülkelerini örnek alan Osmanlı'da da devlete ait okullarda sunulmaya başlanmış ve kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Mesleki teknik eğitimin 1800'lerin ortasından başlayarak günümüze kadar devam eden bu topraklardaki hikayesi, eğitim politikalarındaki istikrarsızlık ve sürekli tekrar edilen, ancak kağıt üstünde kalmaktan öteye gidemeyen hedeflerin de açık bir göstergesi gibidir. Nitekim içerisinde bulunulan dönem ve sahip oldukları gelişmişlik düzeylerinin getirdiği çözüm metodolojilerine ilişkin farklılıklar hariç tutulursa, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde 200 yıllık bir zaman dilimi içerisinde mesleki eğitimin sorunlarının neredeyse aynı olduğu çalışmada ortaya konmuştur. Ülkenin vasıflı işgücüne ihtiyacına yönelik 1840'larda Osmanlı gazetelerinde yer verilen yorumların benzerlerini 2014 yılında mesleki eğitimin sorunlarına ilişkin devlet belgelerinde de görüyor olmak bu durumu açıkça göstermektedir. Gerçekten de ilgili dönemlerin mesleki eğitime ilişkin politika argümanlarına bakıldığında, eğitimin ana kurgusunda yapılmak istenen hamlelerin neredeyse tamamen aynı olduğu, ancak pek çok olumsuz nedenden ötürü bir türlü istenilen düzeye getirilemediği anlaşılmaktadır.

Bu çalışma, mesleki eğitim politikalarında başarısızlık olarak nitelendirilmesi gereken hamlelerin sadece bugün veya yakın dönem değil de, kökleri 19. yüzyılın başlarına kadar giden bir yanlışlar silsilesinin sonucu olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Türkiye, an itibarıyla nüfus artış hızının azalan oranlarda artış gösterdiği ve dolayısıyla demografik fırsat penceresinden yararlanmanın zorunlu olduğu bir dönemi yaşamaktadır. Bu fırsatın kaçırılması Türkiye ekonomisi için önemli bir potansiyelin de kaybı anlamına gelecektir. Bu fırsatı en verimli şekilde değerlendirmenin yollarından birisi de, mesleki eğitime yapılacak olan yenilikçi ve katma değer yaratacak yatırımlardır. Bu doğrultuda Türkiye, hem yenilikçi ve ufku geniş bir mesleki-teknik eğitim sistemi oluşturarak genç nüfusunun, hem de hizmet içi eğitimler aracılığıyla çalışan nüfusunun niteliklerini artırmak zorundadır. Ancak

dün için olduğu gibi bugün de, eğitimin geneli ile birlikte mesleki eğitime yönelik etkin politikalar izlendiğini iddia etmek oldukça zordur. Bilgi çağını yakalamak için olmazsa olmaz bu gereklilik, bireyler açısından insan onuruna yaraşır çalışma ve yaşam şartlarının sağlanması için de elzemdir. Ancak, genel eğitim sisteminin paralelinde, mesleki eğitim politikalarının hayata geçirilmesi sürecinde de tam anlamıyla istikrarlı bir devlet politikasına sahip olunamadığı görülmektedir. Bu kaotik durum, sistemin özünde sıklıkla değişikliklerin meydana gelmesine ve dolayısıyla istikrarlı ve sürdürülebilir bir eğitim kurgusunun bir türlü hayata geçirilememesine neden olmaktadır.

Eğitim sistemi ve onun bir alt sistemi olarak mesleki teknik eğitimi, toplumsal yapıyı oluşturan siyasi, hukuki, iktisadi, sosyal ve kültürel sistemlerden ayrı düşünmek imkansızdır. Dolayısıyla, mesleki eğitime yönelik bir politika belirlenmesi ya da bu alana yatırım yapılması öncesinde, alınacak kararların sadece dünyadaki iyi uygulamaların takip edilmesiyle gerçekleştirilmesi yeterli olmayacaktır. Ülkenin özgün şartları ve mesleki eğitim uygulamalarının geçmişi de olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte dikkate alınmalıdır. Bu iyileştirme, mesleki eğitimin sadece okullara hapsedilmesiyle gerçekleştirebileceğinden çok daha büyük anlamlar ifade etmektedir. Mesleki eğitimin çalışma hayatına nitelikli işgücü yetiştirilmesi gibi temel hedefleri de göz önüne alınarak, eğitim kurumları ile birlikte çalışma hayatının diğer tüm paydaşlarının da karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması gerekmektedir. Türkiye’de son dönemde özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da bu alana daha fazla eğilmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak, hazırlanan raporların ve çalışma sonuçlarının politika yapıcı ve uygulayıcıları tarafından dikkate alınmaması ve yürürlüğe sokulmaması halinde bu olumlu gelişmenin etkin sonuçlar doğuramayacağı da bir gerçektir.

Her şeyden önce eğitim, üretim ve çalışma hayatının tüm taraflarının mesleki eğitime karşı olan algılarının iyileştirilmesine yönelik adımların atılması gerekmektedir. Mesleki ve teknik eğitimin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi boyunca olduğu gibi kimsesizler, toplumun en yoksun ve yoksul kesimleri ya da herhangi bir liseyi kazanamayan başarısız öğrencilere mahsus bir süreç olduğu algısının yıkılması önemli bir gerekliliktir. Bununla birlikte, başta mesleki eğitime yönelik karar alma yetkisine sahip politika uygulayıcıların mesleki ve teknik eğitimi en baştan itibaren ele almaları ve bu minvalde temel ilke ve amaçlarını değerlendirmeleri gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki mesleki eğitim uygulamalarının iyi yanlarını ortaya döküp bunlar doğrultusunda politikalar belirlenmesi, bu politikaların başarısızlık ihtimalini de artırmaktadır. Mesleki eğitime yönelik uygulamaların iki yüz yıla yakın geçmişi de adeta bu durumu ispat etmektedir. Dolayısıyla, hedef; ülkenin sahip olduğu potansiyel tüm güçlerin göz önünde tutulduğu ve kendine özgü birtakım farkındalıkların ve yapısal özelliklerin ortaya konduğu bir mesleki eğitim sistemini kurgulamaktan geçmektedir.

KAYNAKÇA:

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. EUM. 6. ŞB.** 20/34. 18 Zilkade 1335. 5 Eylül 1917.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. HMS.** 16/68. 22 Rebiülahir 1323. 26 Haziran 1905.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 129-1/10. 19 Zilkade 1328, 22 Kasım 1910.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 129-11. 5 Rebiülevvel 1328. 17 Mart 1910.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 139/10. 27 Haziran 1329. 10 Temmuz 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 139/15. 29 Haziran 1329. 12 Temmuz 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 186/32. 28 Safer 1332. 26 Ocak 1914.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 190/37. 15 Cemaziyelahir 1332. 11 Mayıs 1914.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 190/5. 28 Şevval 1331. 30 Eylül 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 190/6. 20 Zilkade 1331. 21 Ekim 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 190/69. 21 Rebiülahir 1333. 8 Mart 1915.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-1/78. 16 Cemaziyevvel 1331. 23 Nisan 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-2/25. 3 Cemaziyelahir 1331. 10 Mayıs 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-2/30. 28 Cemaziyelahir 1331. 4 Haziran 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-2/33. 9 Receb 1331. 14 Haziran 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-2/34. 18 Receb 1331. 23 Haziran 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-2/35. 4 Şaban 1331. 9 Temmuz 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-2/36. 4 Şaban 1331. 9 Temmuz 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 26-2/45. 21 Zilkade 1331. 22 Ekim 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 40-1/41. 30 Rebiülevvel 1330. 19 Mart 1912.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 60/21. 16 Receb 1331. 21 Haziran 1913.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 82/16. 13 Cemaziyevvel 1332. 9 Nisan 1914.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. İD.** 99/32. 8 Rebiülahir 1333. 23 Şubat 1915.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 9/31. 9 Muharrem 1334. 17 Kasım 1915.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 9/46. 11 Şevval 1334. 11 Ağustos 1916.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 11/25. 23 Ramazan 1336. 2 Temmuz 1918.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 149/13. 8 Ramazan 1335. 28 Haziran 1917.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 150/40. 2 Zilhicce 1335. 19 Eylül 1917.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 9/35. 23 Muharrem 1334. 1 Aralık 1915.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 9/43. 16 Cemaziyelahir 1334. 20 Nisan 1916.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 9/69. 7 Muharrem 1336. 23 Ekim 1917.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH. UMVM.** 9/75. 27 Rebiülevvel 1337. 31 Aralık 1918.;
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **İ.D.** 40618, 4 Şaban 1285, 20 Kasım 1868.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **ZB.** 451/39. 3 Mayıs 1322. 16 Mayıs 1906.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **ZB.** 601/61. 10 Kanunuevvel 1324. 23 Aralık 1908.
- “Büyük Halkalı Ameliyat-ı Ziraat Mektebi Nizamnamesi”, **DÜSTUR**, 1. Tertip Zeyl.
- “Diyarbakırda Tesis Olunacak Hamidiye Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi” (1903) 2 Cemaziyevvel 1321, 22 Temmuz 1903, **DÜSTUR**, 2. Tertip, C. 7.
- “Hamidiye Ticaret Mektebi Nizamnamesidir”, (1884) 28 Muharrem 1302, 17 Kasım 1884, **DÜSTUR**, 1. Tertip Zeyl, 97-108.
- “İslahhanelere Dair Nizamnamedir”. (1873-1874) **DÜSTUR**, 1. Tertip, C. 2, İstanbul, Matbaa-i Âmire, H. 1289, M. 1873-1874.
- “Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi”, **DÜSTUR**, 1. Tertip, C. 2.
- “Nazari ve Ameli Hamidiye Ziraat Mektepleri Nizamnamesi”, (1891) 12 Receb 1308, 21 Şubat 1891, **DÜSTUR**, 1. Tertip, C. 6.
- “Ticaret Mektebi Nizamnamesi”, (1913) 4 Muharrem 1332, 3 Aralık 1913, **DÜSTUR**, 2. Tertip, C. 6.
- “Türkiye Büyük Millet Meclisi I. Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları”. (1922) **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Dergi: 1, Cilt: 18, 1 Mart 1922.
- “Ziraat Mektebi Talebesi” (1911) **Tanin**, No: 909, 2 Mart 1327, 15 Mart 1911.
- 5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu.**
- A. Ferid. (1910) “Sanayi Mektepleri ve Edevât-ı Ziraiye Depoları”, **Sa’y ve Amel**, No: 1, 9 Kanunuevvel 1326, 22 Aralık 1910.
- A. Ferid. (1911) “Numune Tarlaları”, **Sa’y ve Amel**, No: 4, No: 4, 20 Kanunusani 1326, 2 Şubat 1911.
- Basiret.** (1870) No: 99, 3 Haziran 1286, 15 Haziran 1870.
- Cahid, H. (1909) “Sanayi Mektepleri”, **Tanin**, No: 453, 23 Teşrinisani 1325, 6 Aralık 1909.
- Ceride-i Havadis**, (1841) S. 17, 11 Zilkade 1256, 4 Ocak 1841.

- Ceride-i Havadis**, (1861) S. 1033, 20 Ramazan 1277, 1 Nisan 1861.
- Edhem Nejad (1911) “Çok mu Yahud İyi mi?”, **Sa’y ve Amel**, No: 3, 6 Kanunusani 1326, 19 Ocak 1911, 3-6.
- Gelibolulu Azmi. (1914) **Fabrikacı ve İmalathane Memuru**, Dersaadet: İmalat-ı Harbiye Matbaası.
- Kahraman, O. (1911) “Zeytinburnu Sanayi Mektebi”, **Sa’y ve Amel**, No: 5, 10 Şubat 1326, 23 Şubat 1911, 7-9.
- Resimli Kitap** (1911) C. 5, No: 29, Nisan 1327, Nisan-Mayıs 1911.
- Sivas Mebusu Dagavaryan. (1911) “Ziraat Ameliyat Mektepleri”, **Tanin**, No: 898, 19 Şubat 1326, 4 Mart 1911.
- Şark**. (1874) No: 132, 7 Mayıs 1290, 19 Mayıs 1874.
- Akgüzel, O. C. ve Berk, Ş. (2009) “Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Yeni Arayışlar: Yeterliğe Dayalı Modüler Sistemin Değerlendirilmesi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1, 220-236.
- Akbaş, B. (2011) “Türkiye’de Mevcut Eğitim Sisteminin İş Yaşamının İsteklerine Yeterince Duyarlı Olmaması Mesleki Eğitimin Etkinliğini Azaltan Önemli Faktörlerden Biri”, **TES-İŞ Dergisi**, Haziran 2011, 80-83.
- Akbulut, U. (2003) **Tanzimattan Cumhuriyete Eğitim**, Ankara: TÜBİTAK Yayını.
- Akçay, C. (1990) **Türkiye’nin Eğitim Politikası**, İstanbul: İTO Yayınları.
- Akyıldız, H. (2013) **Çalışma Ekonomisi**, 3. Bs., Ankara: Alter Yayıncılık.
- Alkan, C. ve Doğan, H. (1976) “Mesleki ve Teknik Eğitim İçin Ana Plan Esasları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 9, S. 1, 25-72.
- Altın, R. (2006) **5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu ve Getirdikleri**, İSTESOB Toplantı Powerpoint Slayt Dosyaları, <http://www.istesob.org/mesleki.php> (8 Mart 2010).
- Altın, R. (2007) **Mesleki Eğitim Sisteminde Yeni Eğilimler ve Modüler Sistem**, <http://www.megep.meb.gov.tr/megep.meb.gov.tr/megep/genel/kitap/meslekiegitimyeni.pdf> (08.06.2010).
- Atuf, N. (1932) **Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme- İkinci Kitap**, İstanbul: Milliyet Matbaası.
- Barro, R. J. (1991) “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol: 106, No: 2, 407-443.
- Baskıcı, M. M. (2005) **1800-1914 Yıllarında Anadolu’da İktisadi Değişim**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Clark, E. (1992) “Osmanlı Sanayi Devrimi”, **Osmanlılar ve Batı Teknolojisi- Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler**, (Yay. Haz. İhsanoğlu, E.) İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Basımevi, 37-52.

- Çakmak, Ö. (2008) “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, **D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 11, 33-41.
- Çalışkan, Ş. Karabacak, M. ve Meçik, O. (2013) “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, C. 11, S. 2, 29-48.
- Demir, E. ve Şen, H. Ş. (2009) “Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları”, **Ege Eğitim Dergisi**, C. 10, S. 2, 39-59.
- DİE, (1997) **Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, tarihi İstatistikler Dizisi C. 4**, Yay. Haz. Gündüz Ökçün, Ankara: DİE Yayınları.
- Doğan, H. (1983) “Mesleki ve Teknik Eğitimin İlkeleri ve Gelişmesi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1,167-181.
- Doğan, S. ve Şanlı, B. (2003) “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 1, 173-196.
- DPT. (1963) **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (1968) **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (1968) **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (1973) **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (1985) **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (1990) **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (1996) **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (2001) **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (2007) **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (2013) **Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)**, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT. (2014) **Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)**, Ankara: DPT Yayınları.
- Emirgil, B. F. (2009) “Yeni Meslekçi Eğitim Yaklaşımı ve Yeni Meslekçi Paradigmaların Türkiye’deki Yansıması Olarak MEGEP”, **Sosyal Siyaset Konferansları (Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan)**, S. 56, 575-600.
- Eser, K. ve Gökmen, Ç. E. (2009) “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C. 1, S. 2, 41-56.

- Gümüş, E. ve Şişman, M. (2012) **Eğitim Ekonomisi ve Planlaması**, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gür, A. (2011) “Rekabet Gücünün Artırılmasında Nitelikli İşgücü İhtiyacı ve Mesleki Eğitim”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gür, B. S. vd. (2012) **Türkiye'nin İnsan Kaynağının Belirlenmesi**, Ankara: SETA Rapor.
- I. Milli Eğitim Şurası** (1939),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093759_1_sura.pdf
(10.09.2014).
- II. Milli Eğitim Şurası**, (1943),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093852_2_sura.pdf
(10.09.2014).
- III. Milli Eğitim Şurası**, (1946),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093934_3_sura.pdf
10.09.2014.
- IV. Milli Eğitim Şurası**, (1949),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093957_4_sura.pdf
(10.09.2014).
- IX. Milli Eğitim Şurası**, (1974),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094407_9_sura.pdf
(10.09.2014).
- V. Milli Eğitim Şurası**, (1953),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094059_5_sura.pdf
(10.09.2014).
- VI. Milli Eğitim Şurası**, (1957),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094231_6_sura.pdf
(10.09.2014).
- VII. Milli Eğitim Şurası**, (1962),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094300_7_sura.pdf
(10.09.2014).
- VIII. Milli Eğitim Şurası**, (1970),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094351_8_sura.pdf
(10.09.2014).
- IX. Milli Eğitim Şurası**, (1981),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094427_10_sura.pdf
f (10.09.2014).
- X. Milli Eğitim Şurası**, (1982),
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094450_11_sura.pdf
f (10.09.2014).

- XI. Milli Eğitim Şurası, (1988),**
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094524_12_sura.pdf
(10.09.2014).
- XIII. Milli Eğitim Şurası, (1990),**
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094602_13_sura.pdf
(10.09.2014).
- XIV. Milli Eğitim Şurası, (1993),**
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094709_14_sura.pdf
(10.09.2014).
- XV. Milli Eğitim Şurası, (1996),**
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094834_15_sura.pdf
(10.09.2014).
- XVI. Milli Eğitim Şurası, (1999),**
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05094931_16_sura.pdf
(10.09.2014).
- XVII. Milli Eğitim Şurası, (2006),**
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05095023_17_sura.pdf
(10.09.2014).
- XVIII. Milli Eğitim Şurası, (2010),**
http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05095141_18_sura.pdf
(10.09.2014).
- Jorgenson, D. W. (2010) “Human Capital and the National Accounts”, **Survey of Current Business**, Vol: 90, No: 6, 54-56.
- Jorgenson, D. W. ve Fraumeni, B. M. (1992) “The Output of the Education Sector”, **Output Measurement in the Service Sectors**, Z. Griliches (Ed), Chicago: University of Chicago Press, 303-341.
- Karauçak Oğuz, Ş. (1992) **Avrupa Topluluğu’nda ve Türkiye’de Mesleki Eğitim**, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Koç Holding ve Eğitim Reformu Girişimi (2012a), **Meslek Eğitiminde Kalite İçin İşbirliği; Mesleki ve Teknik Eğitimde Güncellenmiş Durum Analizi**, İstanbul.
- Koç Holding ve Eğitim Reformu Girişimi (2012b) **Meslek Eğitiminde Kalite İçin İşbirliği; Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi**, İstanbul.
- Koç Holding ve Eğitim Reformu Girişimi (2012c) **Mesleki Eğitimde Kalite İçin İşbirliği; Hayat Boyu Öğrenme Çerçevesinde Mesleki Beceri Kazanımı Uluslararası Eğilimler**, İstanbul.
- Martal, A. (1992) **Değişim Sürecinde İzmir’de Sanayileşme 19. Yüzyıl**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- MEB, (2014) **Türkiye Mesleki ve Teknik Eğitim Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2014-2018**, Ankara: MEB Yayınları.

- Meslekî Araştırma ve Geliştirme Merkezi (1994) **Mesleki ve Teknik Eğitim Raporu; Mesleki ve Teknik Eğitim Sisteminin İncelenmesi**, Ankara: MEB Endüstriyel Okullar Projesi.
- MÜSİAD (2008) **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Sorunlar-Öneriler**, (Haz. Şencan, H.), İstanbul: MÜSİAD Yayınları.
- OECD. (2013). **Education at a Glance 2013; OECD Indicators**, OECD Publishing.
- Okay, C. (2008) **Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Belgeleriyle**, Ankara: TMMOB.
- Özgülven, E. (1987) “Ülkemizin Üst Düzey Teknisyen İhtiyacı ve Eğitimi”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 2, 190-202.
- Özsoy, C. (2007) **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin İktisadi Kalkınmadaki Yeri ve Önemi**, Eskişehir: Anadolu Üni. Yayını.
- Özsoy, C. (2009) “Türkiye’de Eğitim ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, C. 4, S. 1, 71-83.
- Öztürk, N. (2005) “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, **Sosyoekonomi**, Ocak-Haziran 2005-1, 27-44.
- Özyılmaz, Ö. (2011) “Ahilik ve Çağdaş Uygulamalar Arasında Mesleki Teknik Eğitim Sistemimiz”, **Ahilik**, Ed. Çakır, B. ve Gümüş, İ., Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayını, 55-67.
- Özyüksel, M. (2000) **Hicaz Demiryolu**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pomeranz, K. (2000) **The Great Divergence; China, Europe and the Making of the Modern World Economy**, New Jersey: Princeton University Press.
- Sakaoğlu, N. (1991) **Osmanlı Eğitim Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Serter, N. (1993) **Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Sezgin, İ. (1982) “Mesleki Eğitimin Kapsam Gelişimi”, **Türkiye’de Meslek Eğitimi ve Sorunları**, Ankara: Şafak Matbaası, 19-48.
- Sianesi, B. ve Van Reenen, J. (2000) **The Returns to Education: A Review of the Macro-Economic Literature**, London: LSE Research Online, Discussion Paper.
- Şahin, İ. ve Fındık, T. (2008) “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 12, S. 3, 65-86.
- Taş, U. ve Yenilmez, F. (2008) “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 9, S. 1, 155-186.
- Telatar, O. M. ve Terzi, H. (2010) “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 2, 197-214.

- TİSK. (1991) **Türkiye’de Mesleki Eğitim**, Ankara: TİSK Yayınları.
- TİSK. (1997) **Türkiye’de ve Dünyada Mesleki Eğitim**, İstanbul: TİSK Yayınları.
- Turan, K. (1992) **Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel**, İstanbul: MEB Yayınları.
- Turan, K. (1996) **Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- TÜİK, “15-24 Yaş Grubundaki Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu”, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 , 19.09.2014.
- TÜİK, “ÖSYS Okul Türü ve Öğrenim Durumuna Göre Başvuran ve Yükseköğrenim Programlarına Yerleşen Aday”, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 , (17.09.2014).
- TÜİK. (2013) **Girişimlerde Mesleki Eğitim Araştırması 2010**, Ankara: TÜİK Yayını.
- TÜİK. “Yıllara Göre Yaygın Eğitim Kurumları”, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 , (17.09.2014).
- TÜİAD. (1999) **Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması**, İstanbul: TÜİAD Yayınları.
- Uçar, C. ve Özerbaş, M. A. (2013) “Mesleki ve Teknik Eğitimin Dünyadaki ve Türkiye’deki Konumu”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 2, 242-253.
- Yıldırım, M. A. (2010) “Osmanlı’da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S. 24, 223-238.
- Yörük, S. Dikici, A. ve Uysal, A. (2002) “Bilgi Toplumuna ve Türkiye’de Mesleki Eğitim”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 12, S. 2, 299-312.